

Hiyerarşi Sarsıldığında: 2013 Sonrası Türkiye'nin Amerikan Düzeni ile Krizi

Program Kodu: 1002

Proje No: 118K413

Proje Yürütücüsü:

Doç. Dr. Ali BALCI

Araştırmacı(lar):

Dr. Filiz CİCİOĞLU

Dr. Ensar MUSLU

Dr. Elif MADAKBAŞ GÜLENER

Bursiyer(ler):

Dilek KÜÇÜKBOZ

Cahit ÇELİK

Uğur UYGUN

AĞUSTOS-2019

SAKARYA

ÖNSÖZ

Bu proje 2013 sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizi uluslararası ilişkiler içinde görece yeni olan hiyerarşi yaklaşımı ile açıklamayı hedeflemiştir. 2013 sonrasında Türkiye ve ABD ilişkileri çok sayıda krize tanık oldu: FETÖ lideri Gülen'in iadesi, Halkbank Genel Müdür Yardımcısı Hakan Atilla davası, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik yaptırımlar, Halkbank'a yönelik yaptırım tartışmaları, ABD'nin terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD'ye devam eden askeri yardımları, Türkiye'deki hükümetin uluslararası düzlemde karalanan imajı ve en önemlisi de S-400 ve F-35'lerin etrafında yaşanan gerginlik. Bu sorun alanlarının birçoğu bu rapor tamamlandığı tarihte ilişkilerde hala akut sorunlar olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin neden ABD'ye ve onun hiyerarşik düzeninin taleplerine uymadığı, diğer bir ifadeyle otonomisini artırma politikası izlediği açıklanması gereken bir dış politik davranış olarak yeterince ilgi çekici bir konudur.

Proje bağlamında ilk olarak hiyerarşi teorisi ile ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve bu literatürden 'ikincil devletler içinde buldukları hiyerarşik düzene ne zaman meydan okurlar' sorusu etrafında bazı hipotezler oluşturulmuştur. Bu hipotezler sistem, devlet ve birey düzeyinde üç kategoriye ayrılmış ve her bir düzeyde hangi dinamiklerin ikincil devletleri meydan okuma davranışına yönlendirdiği tespit edilmiştir. Daha sonra Türkiye'nin 2013 sonrası dönemde ABD ile olan ilişkilerinin kısa bir tasviri yapılmış ve ilgili soru bağlamında 2013 sonrası Türkiye'nin Amerikan hiyerarşik düzeni ile olan ilişkisinin neden iyi bir inceleme vakası olduğu açıklanmıştır.

İkinci aşamada hiyerarşi teorisine yönelik yapılan okumalardan derlenen dokuz farklı hipotez tek tek Türkiye örneğine uyarlanmış ve bu şekilde Türkiye'nin 2013 sonrası Amerikan hiyerarşik düzeni ile krizinin temel sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Sistem, devlet ve birey düzeyinde bazı dinamikler bu krizi (yani Türkiye'nin düzenin taleplerine ve talimatlarına meydan okumasını) imkânlı kılarken, bazı dinamikler de Türkiye'nin bu krizde hala neden ABD hiyerarşik düzeninde kalmaya devam ettiğini açıklamaktadır.

Sonuç kısmında ise çalışmanın teoriye ve vakanın anlaşılmasına katkıları özetlenip, daha sonra yapılacak çalışmalara dair bazı önermelerde bulunulmuştur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
Giriş	1
1. ALT DEVLETLER NEDEN HEGEMONYAYA MEYDAN OKUR.....	5
1.1 Sistem Düzeyi.....	5
1.2 Devlet Düzeyi	7
1.3 Birey Düzeyi.....	9
2. DİKKAT ÇEKEN TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	12
2.1 Sorunu Açıklamak	14
SONUÇ.....	21
KAYNAKLAR.....	24

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmanın hipotezleri.....	11

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin GSYİH ve Askeri Harcamalarının Yıllara Göre Değişimi.....	17
Şekil 2: Türk Savunma Sanayii Yerlilik Oranları.....	18

ÖZET

Bu proje 2013 sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizi Uluslararası İlişkiler teorileri içinde görece yeni olan hiyerarşi yaklaşımı ile açıklamayı hedeflemektedir.

İki ülke ilişkilerinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk kez gittikçe tırmanan ve nihayetinde (Suriye’de) adı konulmamış bir vekâlet savaşına varan derin bir kriz yaşanmaktadır. Söz konusu kriz “eksen kayması” özelinde çalışılsa da Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki teorik literatüre eklenmemiştir. Üstelik “eksen kayması” analizleri projenin konusu olan krizden önce sıklıkla kullanılmıştır ve bu nedenle 2013 sonrası krize özgü bir açıklama sunmaktan uzaktır.

Nasıl oluyor da Amerikan düzeni içinde egemenliğinden verdiği taviz karşılığında (ülkedeki Amerikan üsleri ve dış politikasını Amerikan nüfuzuna açmak) iki önemli fayda sağlayan (güvenlik şemsiyesi ve liberal ekonominin getirdiği refah) Türkiye, Amerikan düzeni ile yaptığı sözleşmenin sınırlarını zorlayan bir politik tercihte bulunuyor? Projenin temel argümanı, Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgede Rusya’nın askeri bir güç alternatifi olarak ortaya çıkması ve ABD’nin burada Soğuk Savaş sonrasında beri devam ettirdiği askeri müdahale tekeline kırmasıdır (Gürcistan, Ukrayna ve Suriye). Bu yeni durum Türkiye’nin Amerika ile olan hiyerarşik ilişkisini temelden etkilemiştir. Etrafındaki bölgenin iki askeri hiyerarşinin rekabet alanı olması ve Soğuk Savaş’tan farklı olarak Rusya’nın açık bir tehditte bulunmadığı bir bölgesel denklem Türkiye özelinde iki sonuç doğurmaktadır: 1. Söz konusu rekabetin neden olduğu fırsatı değerlendirmek ve Amerikan düzeninde yer alma karşılığında vazgeçilen egemenliği mümkün olduğunca minimuma indirmek, 2. Bölgede rakip bir askeri hiyerarşi ile rekabet etmek zorunda kalan Amerika’nın kendi düzeni içinde yer alan Türkiye’nin egemenliği üzerindeki gücünü genişletme ihtiyacı. Yeni düzenin Türkiye’yi karşı karşıya bıraktığı bu iki sonucun kısa ve orta vadede nasıl şekilleneceği, Türk iç ve dış politikasını önemli ölçüde etkileyecek temel parametredir.

Projeden beklenen temel çıktı söz konusu parametreyi hem uzmanlar hem de siyasi karar vericiler için açıklamak ve olası senaryoları (yapılan sunumlar ve yayımlanan makaleler yoluyla) netleştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, Amerikan düzeni, Rusya, Hiyerarşi

ABSTRACT

This project aims to explain the crisis Turkish-American relations experienced after 2013 through the lenses of the hierarchical approach, which is relatively new in International Relations theories.

For the first time in the relations of the two countries after the Second World War, there is a crisis that has been escalating and eventually leading to an unspoken proxy war (in Syria). Although the aforementioned crisis has been studied through the concept of "shift of axis", it has not been integrated into the theoretical literature within the discipline of International Relations. Moreover, the "shift of axis" analysis is often used before, and therefore it is far from offering an explanation peculiar to the post-2013 crisis.

Although Turkey gained two important assets (security umbrella and prosperity brought by liberal economy) in exchange for concessions about its own sovereignty (American military bases and American influence in Turkish foreign policy), why Turkey pursues a political choice that pushes the limits of the contract between Ankara and Washington? The main argument of the project is that Russia has broken the US monopoly of military intervention (Georgia, Ukraine and Syria) in the region where Turkey is located and this has a fundamental effect on the hierarchical relationship between Turkey and the United States. The fact that the region around Turkey is the region where two military hierarchies compete and Russia does not pose a direct threat to Turkey unlike the Cold War period has two implications for Turkey: 1. Ankara wants to use the opportunity emerging from the competition and decreases the decree of autonomy left to the US in return for security and economic gains, 2. Washington wants to expand its power over subordinate states in the region to have a better struggle against the return of Russia into the region militarily. How these two developments Turkey faces as a result of newly emerging regional order will take shape in the short and medium waters is a basic parameter that will significantly affect Turkish domestic and foreign policy.

The main target of the project is to explain this parameter and possible scenarios (through presentations and academic articles) for both experts and political decision makers in Turkey.

Keywords: Turkish foreign policy, the US-led order, Russia, Hierarchy

ALT DEVLETLER HİYERARŞİYE MEYDAN OKUDUĞUNDA: TÜRKİYE’NİN AMERİKAN DÜZENİ İLE KRİZİNE İLİŞKİN ÜÇ DÜZEYLİ BİR AÇIKLAMA

Giriş

Son yıllarda akademik çevrelerde ilgi uyandıran Hiyerarşi yaklaşımı¹, hegemon devletin, egemenliğinden kısmen vazgeçmesi karşılığında zayıf devlete güvenlik, refah ve statü sağladığı varsayımına dayanmaktadır. Bu kuramsal varsayım on yıldan uzun bir süredir sayıları hızla çoğalan ampirik çalışmalarca test edilmektedir. İmparatorluklar varlığını çoktan yitirmiş olsa da, bugün pek çok uluslararası ilişkiler öğrencisi emperyalizmin (ya da tabakalaşma, aktörlerin bir diğerinden üstün veya aşağı olarak sıralanması) hala dünya politikasındaki ‘egemen’ birimler arasında hâkim ilke olduğu gerçeğini kanıtlamaya çalışmaktadır (Hobson, 2007).² Bugün hala emperyal dinamikler içerisinde yaşadığımızı ortaya koymak için, uluslararası ilişkiler öğrencileri gerek hegemon aktörün zayıf devletleri nasıl kendi düzenine tabi kıldığına odaklanmakta, gerekse dünya çapındaki ikincil ülkelerin hangi koşullar altında kendi egemenliklerinin bir kısmından vazgeçerek hiyerarşik bir düzene girdiklerini incelemektedir (Lake, 2009). Bazı çalışmalar bu faktörlerin yanı sıra hiyerarşik düzenlerin neden çöktüğünü açıklamak amacıyla sistem düzeyindeki meşruluk krizlerini, askeri teknolojide yaşanan yıkıcı gelişmeleri ve ideolojik bunalımları da analizine dâhil etmektedir. Ancak hiyerarşik bir düzen içerisindeki alt devletlerin neden hegemon devlete meydan okumayı tercih ettiklerini açıklamak söz konusu olduğunda hiyerarşi yaklaşımına dair mevcut literatür yetersiz kalmaktadır (örnek için bakınız; Nieman, 2016). Diğer bir deyişle, alt devletlerin davranışlarını ele alan mevcut çalışmalar hiyerarşik düzendeki zayıf devletlerin hegemonik liderlerine olan rıza/itaatleri ile ilgilenirken direnişi reddetmektedir. Bu açıdan bu proje hiyerarşi merkezli çalışmalar üzerine geniş kapsamlı ve çeşitlilik arz eden literatürü teorik olarak desteklenen hipotezlere ayırarak, hiyerarşik bir düzende alt devletlerin neden ve ne zaman hegemon devlete meydan okuma stratejisini seçtiklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu konuyu irdelemek iki temel nedenden ötürü yerindedir. İlk olarak tek kutuplu sistem çok kutuplu sisteme dönüştüğü ve ABD’nin rakipsiz üstünlüğü erozyona uğradığı sürece, uluslararası siyasetin Amerikan düzenindeki alt devletlerin meydan okuyan davranışlarına tanıklık etmesi mümkündür. Başka bir deyişle büyük bir dengeleyici güç bulmadan lider

¹ Örnek için bkz, (Cooley, 2005; Lake, 2009; Kang, 2010; Phillips, 2011; Goh, 2013; Barder, 2015; Pouliot, 2016; Park, 2017; Zarakol, 2017; Zürn, 2018).

² Ayrıca bkz, (Hobson and Sharman, 2005). Örneğin, Zarakol’a göre “uluslararası sistemin mevcut dinamikleri geçmişin statü hiyerarşileri tarafından yazılmaya devam ediyor” ... [Avrupalı olmayan devletler] bayağı, geri kalmış, ilkel, kadın tabiatlı, çocuksu, despotik ve aydınlanma ihtiyacında olan birimler olarak damgalanmaktadır... Bu damgalama daha sonra söz konusu devletleri toplumun uzlaştığı egemen korunma şekillerinden dışlamak için kullanılmış ve onları daha fazla Avrupa sömürsüne açmıştır.” (Zarakol, 2011).

devletin gazabıyla karşı karşıya kalma riskini alamayan alt veya ikincil devletlerin gelecek on yıllarda büyük stratejik seçimler yapması muhtemeldir (bakınız, Gilley ve O'Neil, 2014). Gelişmeler de bu ihtimale işaret etmektedir. Örneğin, Amerikan düzenindeki alt devletlerin konumunu meşrulaştıran "epistemik topluluk" son on yılda özellikle Asya'da cazibesini ve zeminini yitirmiştir (Jerdén, 2017). Zira birçok Asya ülkesi hâlihazırda Çin'in liderliğindeki ekonomik hiyerarşiye kaymış (Ikenberry, 2016) ve Başkan Duterte liderliğindeki Filipinler gibi bazı diğerleri de ABD'den uzaklaşmıştır (Heydarian, 2017). İkincisi, rakip hiyerarşiler yükselmeye devam etse bile, ABD merkezli hiyerarşik düzeni şu veya bu yönde değiştirme kabiliyetine sahip olan Rusya veya Çin değil alt devletler olacaktır (Ikenberry, 2016). Tam da bu nedenle lider devlet ve diğer rakip büyük güçleri incelemenin yanı sıra, ikincil devletlerin dinamiklerini irdelemek hiyerarşik geçişler hakkında daha eksiksiz bir tablo çizecektir. Her ne kadar Çin/Rusya tarafından ABD ile olası bir savaşta kazanılacak bir zafer alt devletlerin tercihi söz konusu olmaksızın hiyerarşik dönüşümü mümkün kılsa da, böyle bir senaryo nükleer silahların olduğu bir dünyada daha az olasıdır (Deudney, 2014; Waltz, 1981; Jervis,1984; Monterio, 2014).

Hiyerarşi literatüründe bazı alt devletlerin, diğerleriyle kıyaslandığında, hegemon devlete karşı çıkma olasılığının neden daha yüksek olduğunu açıklayan üç iddia söz konusudur. Buna göre mevcut çalışmalar alt devletler arasında hiyerarşiye meydan okuma şekillerini açıklarken esas olarak sistem³ ve devlet düzeyindeki değişkenlere odaklansa da söz konusu devletlerin hiyerarşiden çıkma girişimleri arasındaki bazı bağlantıları da birey düzleminde tanımlamaktadır. Bu çalışma, farklı düzeylerden hem iyi geliştirilmiş hem de az çalışılan hipotezleri bir araya getirerek, bazı alt devletlerin hiyerarşik düzenin kurallarına aykırı davranmasını ve hegemon devlete meydan okumasını mümkün kılan koşullara ilişkin yukarıda sayılan üç düzeyli bir açıklama sunmayı amaçlamaktadır. Meydan okuma ile "dominant aktörün çıkarlarıyla uyum olmayan dış politika arayışında olma" kastedilmektedir (Nieman, 2016). Alt devletlerin bu tarz meydan okuma davranışları iki farklı gerekçeden kaynaklanmaktadır: mevcut düzende daha fazla otonomi elde etmek veya alternatif düzenlere geçmek. Bunlardan ilki daha yaygın iken (bu çalışmanın da odak noktası), ikincisi oldukça nadirdir (örneğin, Soğuk Savaş döneminde Mısır, Küba ve Endonezya). Alt devletlerin meydan okuma davranışlarını açıklamak için bu çalışmada, bir düzeydeki politik süreçlerin (kutu) modellendiği ancak daha sonra bunların diğer düzeylerdeki siyasal süreçlerde girdi olarak ele alındığı bir "kutu içinde

³ David A. Lake'in (2019) pazarlık tezi sadece hiyerarşinin içsel dinamiklerine odaklanırken, lider devlet ile potansiyel alt devletler arasındaki pazarlık süreci her zaman uluslararası/sistemik dinamiklerden etkilenmektedir. Colgan ve Miller'in (2018) de doğru şekilde ele aldıkları gibi, rakip hiyerarşiler alt devletleri kendilerine çekmeye ve ellerinde tutmaya çalışmakta, hiyerarşi merkezli çalışmalardaki sistem merkezli açıklamayı yerinde kılmaktadır (Colgan,ve Miller 2018).

ku” çerçevesi benimsenmiştir (bakınız, Lake ve Powell, 1999; Lake, 2009).⁴ Hiyerarşi kavramı, “analiz düzeylerini aralarında ve uçtan uca analitik olarak” keserek “analitik eklektisizm” içerisinde dünya siyasetine dair parçalara ayrılmış anlayış ve görüşlerin birleştirilmesi için bir temel sunar (Mattern ve Zarakol, 2016; Sil ve Katzenstein, 2010; ayrıca bkz, Schulz, 2018). Liderlerin kendi bilişsel motivasyonlarına bakmadan, benzer şekilde konumlanmış devletlerin davranışlarının neden çeşitlilik gösterdiğini açıklamak imkânsızdır. Aynı şekilde, rejim türü ve yerel koalisyonlar gibi devlet düzeyindeki dinamikleri dikkate almadan, benzer bilişsel motivasyonlara sahip liderlerin neden farklı tercihlerin peşinden gittiklerini açıklamak da mümkün değildir (Hafner vd., 2017).

Mevcut kuramsal önermelerin yanı sıra, alt devletlerin pratiklerine bakmak hangi hipotezlerin daha uygun olduğuna karar vermekte yardımcı olacaktır. Bu pratikler dikkate alındığında hiyerarşik düzene meydan okumanın üç ayrı evresi olduğu görülür: ekonomik sapma, rakip büyük güçlerden yüksek teknoloji askeri teçhizat alımı ve güvenlik alanında sapma. İlk evredeki devletler hiyerarşik düzene hala sıkı sıkıya bağlıdırlar ve şartlar kritik bir seviyeye geldiğinde genellikle güvenliklerini sağlayan lider ile ittifak kurarlar (Ikenberry, 2016). Bir başka deyişle, alt devletlerin kendi güvenlikleri açısından hegemon devlete bağımlı oldukları aşamada hiyerarşik düzenden ayrılması pek de olası değildir. Bununla birlikte, rakip büyük güçlerden askeri teçhizat satın alan alt devletlerin hegemon devleti alarma geçirmesi mümkündür. Çünkü silah transferi yoluyla rakip büyük güçlerle kuvvetli bağlar kuran alt devletler hiyerarşi dışı bağlılıklar ve karmaşık ilişkiler geliştirme (veya hâlihazırda buna girişme) potansiyeline sahiptir (Beardsley ve diğerleri, yayına hazırlanmakta; Yarhi-Milo, Lanoszka ve Cooper, 2016; Kinne, 2018; Lake, 1999). Bunun yanı sıra söz konusu alt devletler rakip büyük güçlere ekonomik bakımdan da bağlı durumdalarsa hegemonun kaygısı daha da artar. Başka bir deyişle ikinci aşama son derece kritiktir, çünkü tam da bu noktada alt devletlerin mevcut hiyerarşik düzenden yenisine muhtemel geçişine ilişkin çok güçlü sinyaller vardır.⁵ Üçüncü ve son aşama nihai geçişi temsil eder ve bu nedenle alt devletlerin hiyerarşiden çıkma girişimlerini açıklamayı amaçlayan bu çalışmanın konusu değildir. Bu bağlamda ikinci aşamadaki devletler, sadece hiyerarşi literatüründeki hipotezleri test etmek için değil, aynı zamanda bu hipotezleri geriye dönük olarak açıklamak için de ampirik açıdan zengindir. Daha da önemlisi literatürde yeterince incelenmemiş çok sayıda hipotez bulunmaktadır ve tam da bu nedenle ikinci aşamadaki vakalar en uygun hipotezleri seçme

⁴ Bu şekilde çok düzeyli bir yaklaşım neoklasik realizmce geliştirilmiştir, bkz, (Rose,1998; Lobell vd., 2009).

⁵ Japonya'nın Hindistan ile son zamanlardaki silah transferi ilişkileri Japonya'nın kendisini ABD ittifakından ayırıp ayırmadığı şüphelerini tetiklemiştir. Bkz, Wilkins, 2018; Pakistan'ın Çin'den gelişmiş askeri teçhizat alımı “güç dengesi değişiminin bir işareti” olarak görülmüştür. Bkz, Stacey, 2018.

konusunda analitik açıdan yararlı olabilir. Bu açıdan aşağıdaki hipotez dizisi, kuramsal olarak yürütülen hiyerarşi çalışmalarından ve ikinci aşamadaki devletlere yönelik politika odaklı analizlerde yer alan tartışmalardan derlenen anlayış ve görüşlerin bir sentezi yoluyla oluşturulacaktır.

Bu çalışma hiyerarşi merkezli hipotezleri kullanarak uluslararası politikada halen canlı bir konu olan Türkiye'nin ABD düzeni ile son zamandaki krizini açıklamaya çalışacaktır. Nitekim Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sadece ABD'nin ardından NATO'nun en büyük ikinci ordusu olduğu için değil, aynı zamanda ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarları açısından merkezi konumda olan İncirlik'in de dâhil olduğu askeri üslere sahip olması nedeniyle de Washington'ın son derece önemli bir müttefiki olmuştur. Ancak 2013'ten bu yana Türkiye ABD liderliğindeki düzen ile en derin ve endişe verici krizini yaşamaktadır. Öyle ki bu durum New York Times'ın yayın kuruluşunu "Türkiye bir NATO üyesi olarak refaha erdi. Bu, Batı'yı Rusya ile daha yakın bağlar kurmak için terk ederse Türkiye'nin büyük kaybeden olabileceği anlamına geliyor" şeklinde açık bir uyarı yapmaya dahi yöneltti (The Editorial Board, 2017; ayrıca bkz, Gauthier-Villars, 2018). Her ne kadar New York Times'dakiler de dâhil olmak üzere birçok uzman yaşanan son krizi açıklamak üzere eksen kayması kavramını benimsemiş olsa da bu kâhince ortaya konan çıkış eğilimli tartışma üç basit nedenden dolayı yanıltıcıdır. İlk olarak, tarih bu tartışmaların zayıf bir tahmin kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Türkiye'nin 1970'lerde ABD ile krizi benzer tartışmalar doğurmuş (Der Spiegel, 1977; Gage, 1978), ancak Türkiye ABD düzeninde kalmaya devam etmiştir. İkinci olarak, çıkış eğilimli tartışma Türkiye'nin ABD düzeni içerisinde daha fazla otonomi elde etme arayışına gölge düşürmektedir. Son olarak, Türkiye'nin ABD ile krizini bu şekilde kavramsallaştırmak sırf Türkiye'yi üst Batı'ya karşı ast gibi göstereceğinden dolayı değer yüküdür (Vourelma, 2018). Bu yüzden bu çalışmada şu soru sorulacaktır: neden ABD düzeninde bir alt aktör olan Türkiye ABD çıkarları ile uyuşmayan politikalar izlemektedir?

Bu çerçevede çalışmanın geri kalanı iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, hiyerarşik düzen içerisinde alt devletlerin lider devlete veya hiyerarşik düzenin kendisine neden ve ne zaman karşı çıktığını açıklamak amacıyla her düzey (sistem, devlet ve birey) için üçer tane olmak üzere dokuz farklı hipotez geliştirilmiştir. İkinci bölümde ise bu hipotezlerin ampirik bir açıklaması sunulacaktır. Her ne kadar hipotezleri daha sistematik ve geniş ölçekli bir ampirik deneyden geçirmek bu projenin kapsamı dışında olsa da çalışma hiyerarşik düzende yer alan bazı alt devletlerin lider devlete karşı meydan okumasını daha mümkün kılan durumları açıklığa kavuşturmak amacıyla 2013 sonrası Türkiye'sini mercek altına almaktadır. Son olarak, sonuç bölümünde bu projede geliştirilen argümanlardaki bazı eksiklikler belirtilmiş ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel çalışma alanları konusunda önerilerde bulunulmuştur.

1. ALT DEVLETLER NEDEN HEGEMONYAYA MEYDAN OKUR

Bu çalışma, alt devletlerin uluslararası sistemdeki büyük güç hamilerine neden ve ne zaman meydan okuduklarını sorgulamaktadır. Bu bağlamda çalışmada farklı analiz düzeylerine odaklanılarak üç temel açıklama kümesi oluşturulmuştur: sırasıyla sistem, devlet ve birey.

1.1 Sistem Düzeyi

Tek kutuplu bir düzende zayıf “devletler rakip bir küresel güç tarafından tehdit edilmediğinden”, güvenlik gereksinimleri bakımından hegemonyaya bağımlılık azalmaktadır (Ikenberry, 2011; Kang vd., 2018). Öte yandan böyle bir sistemde hegemon devlet zayıf ve ikincil devletlere daha az bağımlı olacağından kendini “yeni pazarlık avantajlarıyla” karşı karşıya bulur (Colgan ve Miller, 2018; Walt, 2009; Ikenberry, 2011). İlk durum alt devletleri tek kutuplu küresel denklemin yarattığı fırsatları değerlendirme konusunda harekete geçirirken; ikincisi ise hegemon devleti alt devletlerle ilişkilerinde sosyal sözleşmeden doğan sınırlılıkları azaltmaya ve onları “rahatsız edecek ve ürkütecek şekilde davranmaya” daha yatkın hale getirir (Waltz, 1991; Jervis, 2009). Bu nedenle alt devletin fırsatçı davranışları, özellikle hegemonun müdahale düzeyinin yüksek olduğu ve herhangi bir büyük gücün hegemonu dengelemeyi tercih etmediği bölgelerde, hegemonun hedefi haline gelir (Lake, 2013a; Monterio, 2014). Öte yandan hegemon devlet, astları üzerindeki yetkisini aştığında ya da “eylemlerinde daha az kısıtlanmış” hale geldiğinde (Lake, 2009; Ikenberry, 2011), astlar hiyerarşik liderin gücünden ve üstün yeteneklerinden tehdit algılamakta, böylece ayak direme ve dengeleme gibi potansiyel fırsatlara daha duyarlı hale gelmektedir (Lake, 2013a; Layne, 1993; Waltz, 2000). Ancak tek kutuplu sistemde dengeleme iki nedenden ötürü çok risklidir. İlk olarak, zayıf tarafa akın etmek (Waltz, 1979) rakipsiz büyük güce karşı etkili bir dengeleme sağlamaz (Walt, 1987). İkinci olaraksa sistemdeki diğer büyük güçlerin tek kutuplu güçle karşı karşıya gelme riskini alma ihtimalleri düşüktür. Nitekim müthiş bir askeri ve ekonomik kapasiteye sahip olan hegemonun revizyonist astlarına düşman olması halinde, alt devletlerin hayatta kalma sorunuyla karşı karşıya kalmaları kuvvetle muhtemeldir (Monterio, 2014; Ikenberry, 2011).

H1a: alt devletin konumunda hegemonun isteklerine aykırı herhangi bir değişiklik çok riskli olduğundan, tek kutuplu bir sistemde bunun gerçekleşme ihtimali oldukça düşüktür.

Hegemon güç askeri üstünlüğünün kullanımını kısıtladığı, askeri eylemlerde diğer devletlerin söz sahibi olmasına imkân verecek şekilde çok taraflı hareket ettiği ve diğerlerinin işbirliğini sağlama almak için onların çıkarına tavizler verdiği ölçüde (Lake, 2013a; Walt, 2006), tek kutuplu sistem kontrolsüz kalabilir ve bu nedenle zayıf devletlerin hegemonun peşine takılması

mümkündür. Ancak, üç gelişme hegemonun hâkimiyetinin sürekliliğini olumsuz yönde etkiler. İlk olarak, hegemonun saldırısına uğramaktan uzak olan devletler bağımsız bir dış politika yürütebilene dek askeri ve ekonomik kabiliyetlerini güçlendirebilirler (Layne, 2006). İkincisi, hegemonik düzen içerisindeki diğer büyük güçler, alt devletlerin hegemonu dengelemesini mümkün kılacak zemini sağlayabilir. Üçüncüsü, hegemon güç, tıpkı ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı gibi, ihtiyari olarak yalnızcılık politikasını ve geri çekilmeyi tercih edebilmektedir. Her durumda tek kutuplu sistem giderek daha istikrarsız hale gelir ve çok kutuplu veya iki kutuplu sisteme doğru evrilir (Colgan ve Miller, 2018). Nitekim Putin liderliğindeki Rusya'nın canlanması, Çin'in ısrarlı ekonomik yükselişi ve Almanya'nın artan özerkliği ABD'nin 1990'lardaki rakipsiz konumunu sona erdirmiştir. Başka bir deyişle ABD hala dünya politikasının hegemon gücü olsa da artık hâkimiyeti Afrika'dan Orta Doğu'ya ve Güney Asya'ya uzanan bütün bölgelerde büyük güçlerin müdahaleleriyle dengelenmektedir.

Çok kutuplu veya iki kutuplu bir sistemde “diğer büyük güçlerle rekabet, alt devletlere herhangi istismarcı bir ilişkiden çok daha kolay bir şekilde çıkma imkânı verir” (Lake, 2009; Colgan ve Miller, 2018). Örneğin, Soğuk Savaş'ın iki kutupluluğu boyunca “Sovyetler Birliği, ABD tarafından sömürülme tehlikesi altında olan devletlere bir ‘çıkış seçeneği’ sağlamıştır” (örneğin Afrika ve Asya'da sömürgecilikten yeni kurtulan ülkeler) (Lake, 2009). Öte yandan, çift kutuplu bir ittifakın içinde yer alan küçük devletler “hegemon devleti bir güvenlik hamisi olarak görür” (Ikenberry, 2011) ve hegemonik patronun olmaması zayıf devletler açısından karşı ittifaktaki hegemonun ya da diğer devletlerin avı olma riskini artırır. Bu iki dinamikten ötürü hem hegemon hem de alt devlet uzlaşmaya varır ki bu alt devlete daha iyi bir anlaşma (Lake, 2013) ve lider devlete altları hususunda daha fazla netlik sağlar. Bununla birlikte iki farklı dinamik hegemon ile altları arasındaki dengeyi yok edecektir. Bu bağlamda ortaya çıkabilecek ilk senaryo hegemon devletin altları ile ilişkilerinde sahip olduğu avantajı kötüye kullanma ihtimalidir (Lake, 2009). Özellikle büyük güçlerin güvenlik ve zenginlik için yarıştığı bölgelerde, hegemon devlet altlarından daha fazla netlik talep eder ve onları iradeleri dışında hareket etmeye zorlar. Bu ise lider devlet ile alt devlet arasındaki sıkı ilişkiyi bozar ve sonuçta birbirlerine karşı var olan dostça duyguları düşmanlığa dönüştürür (Suzuki, 2017). İkinci olarak, büyük güçler rakip hegemonik düzen içindeki alt devletler açısından varoluşsal bir tehdit oluşturmamak adına sınırlandırılmış ve barışçıl niyetlere sahip gözükmeyi tercih ederler. Çünkü hegemon devletin düşmanca davranışlar sergilemesi, rakip hiyerarşik düzendeki alt devletlerin hegemonik üstleri ile daha fazla iş birliği içine girmesine yol açabilir (Colgan ve Miller, 2018). İki veya çok kutuplu bir sistemde bu iki durumun birleşimi daha olasıdır.

H1b: alt devletin hegemonik patronuna muhalefet etmesi iki ya da çok kutuplu bir sistemde daha mümkündür.

Sisteme büyük güç katılımına ek olarak, hiyerarşik düzen ile ilişkilerinde alt devletlerin tercihini etkileyen coğrafya gibi bazı başka “yapısal tamamlayıcılar” (Snyder, 1996; Lake, 2017: 376) da vardır. Örneğin coğrafi uzaklık, “ABD'nin güç artışını dünyanın geri kalanı açısından daha az tehditkâr” hale getirmektedir ve bu nedenle zayıf devletler bitişik bir büyük güç yerine ABD'yi güvenlik sağlayıcı aktör olarak seçmeye meyillidirler (Ikenberry, 2011; Levy ve Thompson, 2010).⁶ Bu durum alt devletlerin komşu büyük güçlere alternatif bir güvenlik sağlayıcı veya potansiyel bir dengeleyici olarak baktıklarında daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü komşunun hiyerarşisinde alt konumda olmak, uzak bir büyük gücün liderliğindeki bir düzen içinde alt konumda olmaktan daha risklidir. Japonya'yı ve Güney Kore'yi Çin'in liderliğindeki Asya düzenine geçmekten alıkoyarak, ABD'nin askeri hiyerarşisi içinde tutan şey tam da budur. Nitekim Amerikan güvenlik ekseninde bulunan Doğu Asya ülkeleri, ABD'nin Asya'daki güvenlik üstlenimlerinin Çin'in yükselen gücüne karşı hayati önemde bir karşı ağırlık oluşturduğunu ileri sürmektedir (Ikenberry, 2016). Şayet ortada dengeleyici bir büyük güç yoksa tek kutup devletine komşu küçük ülkeler büyük olasılıkla bu gücün peşine takılacaklardır. Örneğin emperyal Çin'in liderliğindeki vergi sistemi süresince Kore, Çin hegemonyası ile Japonya'ya kıyasla daha yüksek düzeyde bir uyum sergilemiştir. Çünkü Kore daha büyük bir dış tehditle, yani komşu Çin'in Kore'ye karşı güç kullanma ihtimali ile karşı karşıya kalmıştır. (Lee, 2016; Park, 2017).

H1c: Coğrafi olarak uzak bir büyük gücün hiyerarşik düzeni içindeki alt devletler bitişik gücün liderliğindeki bir düzene geçmeye daha az eğilimlidirler.

1.2 Devlet Düzeyi

Hiyerarşi en yaygın şekliyle devletlerarasında “kapasitelerin dağılımı ile eş anlamlı” olarak kullanılmaktadır (Lake, 2009; Kang, 2003; Butt, 2013). Çünkü lider devleti ve astlarını hiyerarşik bir düzen içinde konumlandıran şey, başka her şeyden önce, materyal kapasitelerin dağılımıdır. Başka bir deyişle, hegemonik bir düzen içerisindeki rıza, katılım ve kurallar nihai olarak lider devletin güç kapasitelerince tatbik edilmekte ve koruma altına alınmaktadır (Ikenberry, 2016; Phillips, 2011; Kupchan, 2014). Söz konusu ilişkiyi sorgulama ve yeniden tasarlama olasılığı her daim olsa da, alt devletler kendi sınırlarını kabul ettiklerinden üst devletin otoritesini tanırlar (Zürn, 2018). Öte yandan lider devletin astları ile mevcut ilişkisini sürdürmek istediği fakat alt devletlerin hiyerarşik ilişkiden çıkmak istediği durumlarda, kapasitelerin dengesiz dağılımı “alt devletin hiyerarşiyi tek taraflı ve barışçıl bir şekilde sona erdirmesine müsaade etmez” (Lanoszka, 2013). Dolayısıyla alt devletin askeri ve ekonomik kapasitesindeki herhangi bir iyileşme, onun hiyerarşik düzen içindeki konumunu derinden

⁶ Coğrafya ve tehdit düzeyi arasındaki ilişkiye dair bkz, Walt, 1985.

etkilemektedir (Larson ve Shevchenko, 2014). Örneğin, daha zengin olan ülkeler, “savunma harcamalarında daha düşük fırsat maliyetine sahiptir. Dolayısıyla egemenliklerini dış koruma ile değiş tokuş etmeye daha az istekli olabilirler” ve tam da bu nedenle hiyerarşik ilişkiden çıkma olasılıkları daha yüksektir (Lake, 2009; Cooley, 2015; Adler-Nissen, 2014). Bu anlamda materyal kapasitelerin artışı alt devletleri fırsatçı davranmaya yönlendirdiğinde ve hegemon devlet muhalif alt devletleri disipline etme kabiliyetini koruyamadığında (Lake, 2017), hiyerarşik düzen en azından meydan okuyan açısından çökmüş olur.

H2a: Alt devletin materyal kapasitesi arttıkça, daha fazla otonomi isteme ve hegemonik lidere meydan okuma olasılığı artar.

Güç kapasitelerinin eşitsiz dağılımı, alt devletleri hiyerarşik düzende tutmak açısından gerekli fakat yeterli olmayan bir unsurdur.⁷ Bu bağlamda hiyerarşik düzenin iç politika düzlemindeki güvenilirliği alt devletlerin takip edeceği istikameti önemli ölçüde belirler. Hiyerarşik düzenin bu maddi olmayan yönü iki önemli çıkarıma sahiptir. Birincisi, benzer ideolojilerle (liberal, kapitalist vb.) hareket eden devletlerin aynı hiyerarşik düzende kalma olasılıkları daha yüksektir. Örneğin, ortak bir kimlik olarak Batı anlatısı, ABD'nin Avrupa ülkeleri üzerindeki hâkimiyeti açısından meşruiyet sağlamıştır. Aynı anlatı, Batı'ya hayranlık duyan ve inancı ile pratiklerine öykünen Türkiye ve Japonya gibi Batı dışı ülkeler açısından da benzer etkiyi yaratmıştır (Zarakol, 2011; Lake, 2018). Buna göre şayet devletin veya toplumun kimliği bir dönüşüme uğrarsa, alt devletlerin lider devlete meydan okuması ya da en azından alternatif düzenleri gözden geçirmesi daha olasıdır (Nexon ve Wright, 2007). İkinci olarak hiyerarşi, iç meşruiyet politikalarının dili ve pratiği içinde kurumsallaşarak iktidardaki siyasi elitler açısından meşruiyet yaratır (Park, 2017; Cho ve Park, 2014; Phillips, 2011). Bu açıdan hiyerarşi, alt devletlerde gerek yönetici siyasi elit açısından “iç politikada siyasal meşruiyet kaynağı” olarak (Park, 2017: 32), gerekse de muhalif siyasal hareketlere yönelik dışlama pratiklerini normalleştiren bir araç olarak işlev görür (Campbell, 1992). Dolayısıyla hiyerarşinin iktidar ilişkilerini düzenlemedeki rolü iktidardaki seçkinlerin (veya partinin) çıkarlarına aykırı olarak değiştiğinde, alt devletlerin lider devlete karşı koyma olasılıkları daha yüksektir.

H2b: Alt devlet açısından hiyerarşinin güvenilirliği azalır, lider devlete meydan okuma olasılığı artar.

Rejim türü, alt devletlerin büyük stratejik kararlar alma yöntemini derinden etkiler. Demokrasiler “daha şeffaf” oldukları ve dolayısıyla “sözlerini tutmamaları durumunda daha yüksek bir seçmen maliyeti ile karşı karşıya kalabilecekleri” için “politikalarında radikal değişikliklere daha

⁷ Devletler arasındaki ilişkilerin doğası üzerindeki odak, hiyerarşi yaklaşımını ittifak literatüründen ayırmaktadır (Zarakol, 2011; Hobson ve Sharman, 2005; Reus-Smit, 2017; Kupchan, 2014).

az elverişlidirler” (Lake, 2009; Seçmen maliyetleri için bkz. Fearon, 1994). Ayrıca demokratik devletler hiyerarşik düzenden elde ettiği kazançları halka dağıtmaya meyillidir ve bu durum ortalama vatandaşı büyük stratejik tercihlerdeki her türlü hızlı değişime karşı dirençli hale getirir. Bu iki dinamiğe ek olarak, demokratik bir alt devlet demokratik bir hiyerarşide lider devletle pazarlık etme, görüş alışverişinde bulunma ve müzakere etme olanaklarına sahiptir (Ikenberry, 2011). Bu durum demokratik alt devletleri demokratik lider devlete daha sıkı bir şekilde bağlar ve tam da bu nedenle alt devletler açısından çıkış maliyetini de arttırır. Buna karşılık otokratik devletlerin hiyerarşik düzenden elde ettikleri kazançlar yönetici elite yoğunlaşmaktadır. Bunun hiyerarşik bir düzen için iki anlamı vardır. Birincisi, otokratik bir devletin lideri rakip hiyerarşik düzen tarafından etki altına alındığında, bu devlette yerel direncin ortaya çıkma olasılığı demokratik alt devletlere kıyasla daha düşüktür. İkincisi, bu gibi ülkelerdeki siyasi mobilizasyonun hiyerarşik ilişkilere karşı olma ihtimali daha fazladır (Lake, 2013). Örneğin rejim değişikliği yaşayan otokratik ülkeler, hiyerarşik ilişkilere meydan okuma konusunda daha elverişli olabilir. İran'daki 1979 devriminin açıkça gösterdiği gibi muhalif gruplar, ancak ve ancak ortalama vatandaşın iradesine aykırı olarak otokratik yöneticilerin iktidarda kalmalarını sağlayan “uluslararası hiyerarşiye meydan okuyarak” iktidara gelebilirler (Lake, 2013).

H2c: Otokratik devletlerle kıyaslandığında, demokratik ülkeler bir hiyerarşik düzenden diğerine ani geçişlere karşı daha dirençlidir.

1.3 Birey Düzeyi

Devlet kurumlarının tepesinde yer alan bireysel karar vericilerin inançları, uluslararası meydan okumalara ve fırsatlara tepki gösterdiklerinde büyük stratejik düzenlemelere yol açarak bilişsel filtreler olarak işlev görürler (Örnek için bkz. George, 1979; Larson, 1994; Byman ve Pollack, 2001; Chiozza ve Goemans, 2004; Hudson, 2005; Hafner vd., 2017). Sistem ve devlet düzeyindeki dinamiklerin bazı aktörleri karar verici pozisyonuna koymakta önemli bir rol oynadığı doğru olmakla birlikte, bu pozisyonu kimin işgal ettiği hala önemlidir. Örneğin Donald Trump yapısal dinamiklerin bir sebebi değil, göstergesidir (Lake, 2018; Layne, 2018), ancak 'Amerika'yı yeniden büyük kılmak' için uluslararası ticari anlaşmalardan çekilmek gibi büyük stratejik tercihleri selefi Barack Obama'dan belirgin ölçüde farklıdır. Bu tam da Sovyet Genel Sekreteri Leonid Brejnev ve onun halefi Mihail Gorbaçov'un 1980'lerde Sovyetler'in gerilemesine karşı tepkileri arasındaki farka benzer (bkz. Checkel, 1997). Yapısal teoriler “değerlendirme sorununu” göz ardı ettiğinden ve “doğrudan doğruya uluslararası yapıdan devlet davranışlarına doğru hareket ettiğinden” (Friedberg, 2010), uluslararası sistemde herhangi bir değişimin, kopmanın ya da risk almanın neden ortaya çıktığını açıklamakta başarısız olurlar (Ripsman vd., 2016). Birçok devlet adamı statükoyu tercih ederken, dünyaya

güçlü ideolojik merceklerle bakan devlet adamlarının ya da ülkelerine ilişkin iddialı vizyona sahip liderlerin, fırsatçı bir şekilde davranmaları kuvvetle muhtemeldir (Byman ve Pollack, 2001). Bu nedenle, alt devletlerdeki liderler hiyerarşik düzenin adaletsiz olduğunu ya da kendi devletlerinin çıkarları aleyhinde işlediğini hissettiğinde, ülkesinin hiyerarşik ilişkiler içerisindeki yerini veya rolünü değiştirmeyi uygun görebilirler. Bu tepkisellik hiyerarşik düzene karşı meydan okumayı mümkün kılmaktadır (Oates ve Grynaviski, 2018).⁸

H3a: görkemli vizyonları olan liderlerin, hiyerarşik düzen tarafından alt devletlere dayatılan sınırlara meydan okuma olasılığı daha yüksektir.

1979 İran devriminin ardından, yeni siyasi liderler süratle ABD liderliğindeki düzenden ayrılmış ve eski hiyerarşik lideri varoluşsal bir düşman olarak tanımlamıştır. Çünkü şayet yeni siyasi liderler devleti hiyerarşik düzene tabi tutan seleflerinden “önemli ölçüde farklılaşan inançlara” sahiplerse, bu inançların “çok derin bir etkisi” olabilir (Hafner vd., 2017). Bu durum, diğer pek çok temel değişken sabit kalsa da (İran örneğinde her iki karar da benzer rejim türü çerçevesinde, yani otokratik yönetim tarzı dâhilinde ve iki kutuplu sistemin etkisi altında alınmıştır), karar vericilerin tercihlerinin belirgin biçimde çeşitlilik gösterebileceğini açıkça ortaya koymaktadır (Rathbun, 2014). Üst düzey karar vericilerin imajı önemli bir rol oynasa da, “bireylerin arzuları” gruplar ve koalisyonlar halinde toplandıklarında sadece pazarlık edilmekle kalmaz, aynı zamanda “iç politik kurumlar aracılığıyla da yansıtılır” (Lake, 2018: 8). Söz konusu kurumlar, hem bilgi edinme maliyetlerini düşürdüklerinden hem de alternatif görüş oluşturulmasını sağladıklarından politik liderlerin önyargılarını azaltmaktadır (Bkz. Smith, 1996; Rogowski, 1999; Weeks, 2012). Dolayısıyla siyasi liderler politik kurumlardan tecrit edildikçe, inançları sonuç üzerinde daha fazla etki yaratmaktadır. Bu durum iki basit nedenden ötürüdür. Birincisi, kurumlar maliyetli ve zor olması nedeniyle değişime karşı dirençlidir. İkincisi, güçlü inanca/ideolojiye sahip gücü dengelenmemiş liderler, “kendi önyargılarının sürekli esiri olma riski altındadırlar, kendi kendini pekiştiren bir döngü içinde tutsak kalmışlardır ki başlangıçtaki ideolojik eğilimleri o eğilimi doğrulayacak düşünceleri harekete geçirir, bu da sonrasında daha fazla destekleyici düşünceyi teşvik eder (Tetlock, 2005). Bu nedenle, politik açıdan motive olmuş liderler kendilerini devlet kurumlarından soyutladıklarında, ideolojilerini aleyhinde inşa ettikleri ve pekiştirdikleri lider devlete meydan okumaları muhtemeldir. Bu liderler ulusal çıkarların cisimleşmiş hali olarak hareket edebilirler.

H3b: Siyasi kurumların etkisinden soyutlanmış liderler çoğunlukla büyük stratejik tercihlere olan inançlarıyla hareket etmektedir.

⁸ Adler-Nissen'e göre alt devletlerin kendi konumlarını ve hiyerarşik düzeni nasıl algıladıkları, söz konusu devletlerin davranışlarında önemli bir rol oynar (bkz, Adler-Nissen 2017).

Her ne kadar imkânsız olsa da siyasi kurumların etkisi sifıra indiği durumda dahi bireysel karar vericiler hala tamamen izole edilmiş aktörler olarak görülemezler. Çünkü siyasi danışmanlar ve liderin etrafındaki diğer kişiler en üst düzeydeki karar vericinin önyargılarını ya yatıştıran ya da abartan bir etkide bulunurlar. Şayet alternatif görüşler öne sürme olasılığı daha yüksek olan aktörler siyasi lideri yakından çevrelerse, lider imajından kaynaklanan politika seçeneklerinin daha az rasyonel gözükmesi muhtemeldir (Saunders, 2017). Bu nedenle, liderler rakip görüşlerle ne kadar fazla çevrelenirse, liderin imajı ortaya çıkan sonucu o kadar az belirler. Öte yandan liderler, potansiyel muhaliflerin bağımsız görüşlerinden kaynaklanan faydaları reddederek, onları yakın çevresinden uzaklaştırmayı seçebilir. Deneyimsiz liderlerin potansiyel olarak farklı bakış açılarını marjinalize etme olasılıkları daha yüksek olsa da (Saunders, 2017; Hafner vd., 2013), bazı deneyimli liderler dahi çevresinde benzer düşünen kişileri isteyebilir. Deneyimli bir lider tarafından yönetilen bir karar verme sürecinin katılımcıları arasındaki homojenlik, liderin imajının büyük stratejik seçimlerde daha büyük bir rol oynama olasılığını artırmaktadır (Hermann ve Preston, 1994). Bunun sebebi liderin etrafındaki benzer düşünen bireylerin, alternatif argümanları güvenilirlikle sunmak yerine liderin imajından kaynaklanan önyargıları büyütme eğilimli olmalarıdır. Hiyerarşik düzenler, hegemon ve ikincil statülerin karşılıklı olarak kültürel ya da siyasal çerçevelerin müzakere edilmesi yoluyla yorumlandığı sosyal sözleşme olarak işlediğinden (Lake, 2009; Goh, 2013; Clark, 2011), alt devletin karar vericilerinin hiyerarşi karşıtı inançları hiyerarşik hâkimiyet ilişkilerinin belli biçimlerinin altını oymada önemli rol oynar.

H3c: liderin etrafındaki danışmanlar ne kadar homojense, liderin imajı büyük stratejik kararlarda o kadar fazla belirleyicidir.

Tablo 1. Hipotezler

H1a	Alt devletin konumunda hegemonun isteklerine aykırı herhangi bir değişiklik çok riskli olduğundan, tek kutuplu bir sistemde bunun gerçekleşme ihtimali oldukça düşüktür.
H1b	Alt devletin hegemonik patronuna muhalefet etmesi iki ya da çok kutuplu bir sistemde daha mümkündür.
H1c	Coğrafi olarak uzak bir büyük gücün hiyerarşik düzeni içindeki alt devletler bitişik gücün liderliğindeki bir düzene geçmeye daha az eğilimlidirler.
H2a	Alt devletin materyal kapasitesi arttıkça, daha fazla otonomi isteme ve hegemonik lidere meydan okuma olasılığı artar.
H2b	Alt devlet açısından hiyerarşinin güvenilirliği azalır, lider devlete meydan okuma olasılığı artar.
H2c	Otokratik devletlerle kıyaslandığında, demokratik ülkeler bir hiyerarşik düzenden diğerine ani geçişlere karşı daha dirençlidir.
H3a	Görkemli vizyonları olan liderlerin, hiyerarşik düzen tarafından alt devletlere dayatılan sınırlara meydan okuma olasılığı daha yüksektir.

H3b	Siyasi kurumların etkisinden soyutlanmış liderler çoğunlukla büyük stratejik tercihlere olan inançlarıyla hareket etmektedir.
H3c	Liderin etrafındaki danışmanlar ne kadar homojense, liderin imajı büyük stratejik kararlarda o kadar fazla belirleyicidir.

2. DİKKAT ÇEKEN TÜRKİYE ÖRNEĞİ

1945 yılında Sovyetler Birliği, Kars ve Ardahan'ın geri verilmesini ve Boğazlarda egemenlik talep ederek Türkiye açısından varoluşsal bir tehdit ortaya çıkardı (Cos ve Bilgin, 2010). Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sırasında zorunlu askerlik kampanyası gibi savaş tedbirleri Türkiye'nin ekonomisini oldukça tahrip etmişti. Bu koşullar altında Türkiye, Sovyet tehdidini bertaraf etmek ve ekonomik koşullarını iyileştirmek amacıyla yüzünü ABD'ye ve onun yeni gelişen düzenine çevirmiştir. Kısacası Amerikan hiyerarşisinden elde edilecek kazanımlar Türkiye için oldukça önemliydi. Tam da bu nedenle ABD, Türkiye'yi hiyerarşisinin bir parçası haline getirmek için bazı koşullar öne sürdüğünde Türkiye derhal karşılık vermiş ve bu doğrultuda otoriter siyasi sistemden demokratik sisteme geçiş yapmıştır.⁹ Materyal nedenlerin yanı sıra, tarihsel olarak Türkiye'nin Batı'da saygın bir statü elde etme arayışı böyle bir ittifakın temelini oluşturmuştur (Zarakol, 2011). Türkiye ile ABD arasındaki hiyerarşik ilişkiyi kuran ilk sözleşme, yaklaşık 60 yıllık tarihinde 1975'te Türkiye'ye uygulanan Amerikan silah ambargosundan, 2003 Irak işgali sırasında ABD'ye Türk topraklarını kullanma hakkı veren 1 Mart tezkeresinin Türkiye tarafından reddine kadar uzanan pek çok kriz atlattır. Ancak hem Türkiye hem de ABD hiyerarşik ilişkiden kazanımlar elde etmeye devam ettiğinden başlangıçtaki sözleşmeyi korumak için tüm krizlerin ardından bazı yatıştırıcı girişimlerde bulunmuştur. ABD liderliğindeki düzen Türkiye'ye ucuz güvenlik, devamlı askeri/ekonomik yardım, ağır ekonomik koşullarda kurtarma paketleri gönderimi, Batı'da saygın bir statü ve komşu ülkelerle ilişkilerinde siyasi avantajlar gibi çeşitli faydalar sağlarken, karşılığında Türkiye'den ABD liderliğindeki düzenin doğu kanadını sağlama alması ve Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarının merkezinde yer alan askeri hava üslerine ev sahipliği yapması gibi pek çok fayda elde etmiştir.

Bununla birlikte, ABD ile Türkiye arasındaki hiyerarşik ilişkinin sürdürülebilirliği, 2010'lu yılların başından bu yana ciddi ve tırmanma eğiliminde olan meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar Ankara, İran petrolü ve doğalgazının en büyük alıcısı olarak ve bu

⁹ Lake'in demokrasilerin bir araya gelerek sürekli bir hiyerarşiye yol açtığı iddiasının aksine Türkiye örneği, otoriter bir ülkenin kendine yönelmiş bir tehdidi bertaraf etmek amacıyla demokrasilerin hiyerarşisine katılabileceğini göstermektedir. Zira Türkiye, demokratik bir ülke olduğu için ABD liderliğindeki düzene katılmadı. Bilakis, ABD tarafından yönetilen demokratik uluslararası hiyerarşiye katılmak için demokrasi rejimini benimsedi. Bu örnek McDonald'ın "büyük bir gücün hiyerarşisine üyeliğin, alt devletin egemen devletle aynı rejim tipine sahip olma ihtimalini artırdığı" yönündeki iddiasını doğrulamaktadır (McDonald, 2015).

alımın bedelini altın ihracatı yoluyla ödeyerek İran'a yönelik yaptırımları akamete uğratmış olsa da 2013'ün sonlarına kadar Suriye krizinde ABD'nin stratejik bir müttefiki olmaya devam etmiştir. Ancak Türkiye ile ABD arasındaki ittifak ilişkisi, Suriye'deki gelişmelerle birlikte büyük ölçüde zarar görmüştür (Sly, 2014). Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) doğuşu sadece Türkiye'nin güvenliğinin temellerini sarsmakla kalmamış, aynı zamanda ABD-Türkiye ilişkilerinin özünü de zehirlemiştir. Bir yandan, Batı medyası ve Amerikan karar alıcıları üstü kapalı olarak Türk hükümetini İŞİD'in de dâhil olduğu Suriye'deki radikal gruplara destek vermekle suçlarken, diğer yandan ABD, YPG'yi (Halk Koruma Birlikleri) İŞİD'e karşı yürütülen savaşta taktik müttefiki olarak ilan etmiş ve bu örgütü yüksek teknolojlili silahlarla cömertçe silahlandırmaya başlamıştır (Buncombe, 2017). YPG'nin PKK'nın Suriye uzantısı olduğu ve Türkiye, ABD ve AB'nin PKK'yı terör örgütü olarak tanıdığı gerçeği göz önüne alındığında, Ankara ABD-YPG iş birliğini kendi güvenliğine karşı varoluşsal bir tehdit olarak algılamıştır. Öte yandan 250'den fazla kişinin ölümüne neden olan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türkiye'nin NATO ortakları ile ilişkilerinde bardağı taşıran son damla olmuştur. Türk hükümeti üstü kapalı olarak ABD'yi darbenin arkasındaki güç olmakla suçlamış (Kotsev ve Dyer, 2016) ve darbenin esas suçlusunu olan ABD'nin Pennsylvania eyaletinde ikamet eden Fetullah Gülen'in derhal Türkiye'ye iadesini talep etmiştir. Ancak Washington yatıştırıcı bir politika izlemeyi tercih etmemiş; bilakis devlet bürokrasisi içerisinde bulunan Gülen destekçilerine yönelik alınan tedbirleri eleştirmiş ve Türkiye'deki "otoriter kayış"ı kınamıştır (Sink, 2016).

Türk hükümeti Donald Trump'ın başkanlığını değişim umuduyla beklese de ABD, Gülen'i iade etmeme politikasını sürdürmüş ve daha da önemlisi İran doğumlu Türk vatandaşı Reza Zarrab'a yönelik tahrik edici davayı New York'ta yeniden başlatmıştır. Mahkeme süresince Zarrab, ABD'nin yaptırımlarını engellemek amacıyla İran'la ticaret yapmakla ve daha da önemlisi Türk devleti tarafından desteklenmekle suçlanmıştır. Türk hükümeti ise söz konusu davayı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da dâhil olmak üzere iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) liderlerini cezalandırmayı amaçlayan siyasi bir operasyon olarak algılamıştır. Dava süreci genişlerken, Türk mahkemeleri 15 Temmuz darbe girişimi ile bağlantılı oldukları şüphesi ile Ekim 2017'de ABD konsolosluk personelinden iki kişiyi tutuklamıştır. Bunun üzerine Washington Türkiye'deki vize hizmetlerini derhal durdurmuş ve Türkiye de aynı şekilde cevap vermiştir. Üç aylık aradan sonra her iki ülke de vize hizmetlerine yeniden başlamış olsa da Türkiye Ocak 2018'de YPG'ye karşı Zeytin Dalı Harekâtı başlattığında ilişkiler daha da bozulmuştur. Nitekim ABD'nin YPG ile taktik ittifakı göz önüne alındığında, Afrin'deki Zeytin Dalı Harekâtı Türkiye ile ABD arasında bir tür vekâlet savaşına dönüşmüştür.

Türkiye ile ABD arasındaki kriz bu gelişmelerle daha da derinleşirken, Ankara'nın Rusya ile ilişkileri, Suriye savaşı çerçevesinde 24 Kasım 2015'te Rus jetinin bir Türk savaş uçağı tarafından düşürülmesinin ardından yaşanan bir yıllık kırılmaya rağmen çarpıcı şekilde gelişmiştir. Ankara ile Moskova arasında gelişen ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin ilk nükleer enerji santrali inşasına ilişkin anlaşmanın imzalanmasıyla 2010 yılında "stratejik ortaklık" düzeyine yükselmiştir (Erşen, 2017). Bununla birlikte, söz konusu ortaklık uzun bir süre için Suriye krizine yönelik izlenen farklı politikaların gölgesinde kalmıştır. 15 Temmuz kanlı darbe girişimi sonrasında ise Türkiye Suriye krizinde Rusya ile çalışmaya başlamakla kalmamış, aynı zamanda Moskova ile Ankara Türkiye'ye S-400 karadan havaya füze bataryaları tedarik edilmesine yönelik bir anlaşma da imzalamıştır. "Türkiye'nin NATO ve Batı'dan uzaklaşması ve yüzünü Rusya'ya dönmesinin en açık işareti" şeklinde Batı medyasına manşet olan bu son adım, Türkiye'nin NATO ortaklarını alarma geçirmiştir (Gall ve Higgins, 2017). Kısaca, Türkiye birçok alanda ABD pozisyonuna meydan okumaktadır: Suriye krizinin çözümü, rakip hiyerarşiden yüksek teknoloji ürünü silahların alınması, İran ile ilişkiler, YPG'nin ABD tarafından meşru bir aktör olarak tanınması, Fetullah Gülen'in geleceği ve benzerleri. Çok sayıdaki bu anlaşmazlıklara rağmen, Ankara asla NATO ittifakının değerini sorgulamamış veya rakip hiyerarşik düzenlere geçmek gibi bir niyet ilan etmemiştir.

2.1 Sorunu Açıklamak

Soğuk Savaş'ın ardından yaklaşık yirmi yıl boyunca ABD, Türkiye, Orta Doğu ve Doğu Avrupa bölgelerinde güç kullanımı konusunda neredeyse bir tekel sürdürmüştür.¹⁰ ABD liderliğindeki bu düzen, 2000'lerin ilk on yılının sonuna kadar Rus çıkarları aleyhinde sürekli olarak genişlemiştir. Rusya, Amerikan nüfuzuna ilk kez 2008'de Gürcistan'da, bu ülkedeki Batı yanlısı politik aktörlere karşı askeri güç kullanarak karşılık vermiştir. Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi, Amerikan üstünlüğüne karşı rakip olarak dünya sahnesine geri dönüşünü ilan etme arzusunun bir ifadesiydi (Larson ve Shevchenko, 2010; Ayrıca bkz. Ambrosio, 2005). Bu anlamda Rusya'nın bölgeye iddialı dönüşü Gürcistan'da sona ermemiştir. Libya'dan aldığı dersin motivasyonu, ki Moskova'nın eylemsizliği NATO öncülüğünde bir müdahaleye ve ülkede Rus çıkarlarının kaybedilmesine mahal vermiştir, Vladimir Putin Rusya'nın "bölgesel liderliğine" daha fazla zarar gelmesini önlemek için hem Ukrayna'da hem de Suriye'de "iddialı" ve "rekabetçi" bir strateji izlemiştir (Freire ve Heller, 2018; Larson ve Shevchenko, 2014a). ABD'nin asker sayısını azaltması ve Başkan Barak Obama'nın "Amerika'nın Suriye'deki 'kırmızı çizgisini' sağlamlaştırma başarısızlığı" sonrasında ABD'nin kredibilitésinin zayıflaması

¹⁰ Bu konuda Orta Asya bir istisna idi. Zira Rusya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra yakın çevresinde kendi hiyerarşisini sürdürmüştür. Sovyet sonrası hiyerarşiye ilişkin bkz, (Cooley, 2009; Darden, 2009; Lake, 1997).

sayesinde Rusya Orta Doğu'da daha iddialı bir konum kazanmıştır (Stansfield Stokes ve Kelly, 2018). Yükselen Rus hiyerarşik düzeninin diğer bir işareti Moskova merkezli uluslararası örgütlerdeki son zamandaki genişlemedir. Asimetrik güç kapasitesini kullanarak Rusya komşu birçok ülke üzerinde Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi örgütlere katılmaları için baskı kurmaktadır (Götz, 2017; ayrıca bkz, Donaldson Noguee ve Nadkarni, 2014). Askeri ve ekonomik etkisine ilave olarak Moskova “karşı-normlar” da geliştirmektedir (Cooley, 2015a; Cooley ve Schaaf, 2017). Bu “karşı-normlar” sadece Rusya merkezli “karşı düzeni” konsolide etmekle kalmamakta, aynı zamanda potansiyel alt devletleri de kendine çekmektedir (Hopgood, 2017).

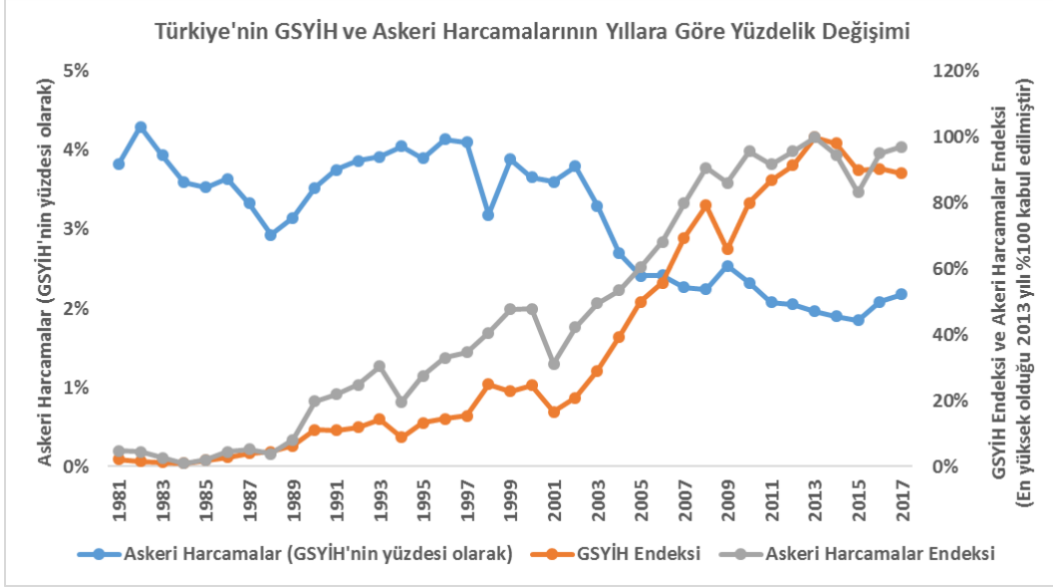
Rusya'nın Türkiye'nin çevresindeki bölgeye askeri angajmanları ve artan nüfuzu Ankara'nın stratejik tercihlerini üç farklı şekilde etkilemiştir. Birincisi, 1990'ların ve takip eden on yılın tek kutuplu sisteminden farklı olarak (H1a), Türkiye artık potansiyel bir büyük güç dengeleyicisine sahip olmuştur ve bu nedenle de ABD Türkiye'den daha fazla netlik ve davranışları üzerinde daha fazla kontrol talep etmektedir (H1b). Bu durum Ankara'yı daha da fırsatçı kılmış ve Türkiye ABD'nin isteklerine, bilhassa Suriye'nin geleceğine ilişkin taleplerine, karşı çıkmıştır. İkinci olarak, teorik önermelere göre alt devletler kendi bölgelerinde lider devletin çıkarları açısından alternatifsiz olduklarında, potansiyel rakibin yükselişinin bu devletlere daha uygun bir pazarlık ortamı sağlaması muhtemeldir (Lake, 2009; Ikenberry, 2011). Bu nedenle, eski ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson'un (Kaufman, 2017) ifadesiyle “yeniden dirilen Rusya karşısında alarma geçen” NATO müttefiklerinin Türkiye'yi mevcut hiyerarşi içerisinde tutmak için Ankara'nın özerkliğinin artmasına yol açacak tavizler vermeleri olasıdır (H1b). Üçüncü olarak Rusya, Karadeniz üzerinden Türkiye'nin çok büyük bir komşusudur (H1c). Bitişik bir büyük güç tarafından daha fazla tehdit edilen ülkelerin kendilerini bölge dışındaki bir büyük güce tabi kılmaları çok daha olasıdır (Lake, 2009). Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye için durum tam da buydu. Günümüz Rusya'sı Türkiye'ye doğrudan bir tehdit oluşturmasa da onun Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'deki iddialı girişimleri Ankara'yı Rusya liderliğindeki hiyerarşik düzene olası bir kayma konusunda fazlasıyla ihtiyatlı kılarak daha şimdiden belirsizlik korkusunu alevlendirmiştir.

Fakat ABD liderliğindeki düzenle daha iyi bir anlaşma yapma ya da bu düzenden çıkış için potansiyel bir dengeleyicinin yükselişinden faydalanmada, Ankara'yı Yunanistan gibi benzer şekilde konumlanmış diğer ülkelerden ayıran nedir? Devlet düzeyinde bakılacak olursa, Türkiye 2000'lerin başından bu yana iki önemli değişiklik yaşamıştır. Birincisi, Türkiye'nin materyal kapasitesi önemli ölçüde gelişmiş ve bu durum Ankara'yı ABD liderliğindeki düzenden daha bağımsız bir hale getirmiştir (H2a). Eğer alt devletler güvenliklerinin sağlanmasına karşılık olarak egemenliklerinden vazgeçiyorsa, materyal kapasitelerindeki iyileşmeler ilk

pazarlığın gerçekleştiği koşulları değiştirecektir. Dolayısıyla, kendi kendine yeten daha iyi bir materyal kapasiteye sahip olan alt devlet, ya mevcut hiyerarşik düzen içinde kendi özerkliğini arttırmaya girişecek ya da bu düzenin kurallarından bağımsız davranmayı tercih edecektir. Şayet materyal kapasitesinde yaşanan gelişme alt devleti yeni bir güç haline getiriyorsa, bir dengeleyiciye ihtiyaç duymaksızın daha fazla özerklik talep edecektir.¹¹ Bununla birlikte, eğer materyal kapasitesindeki gelişme büyük bir güç olmak için yeterli değilse, alt devlet yalnızca çevresinde büyük bir güç dengeleyicisi olduğunda hegemonu meydan okuyacaktır (H1b). Bu son durum ise 2013 sonrası Türkiye'sine ilişkindir. Çünkü Türkiye'nin materyal kapasitesindeki dramatik artışlar 'statü tutarsızlığı' ile sonuçlanmıştır ki bu da ABD tarafından atfedilen statü ile hak edilen statü arasındaki farktır (örneğin bkz. Parlar Dal, 2016; Kardaş, 2013).

Rusya'yla ilişkilerin artmasına paralel olarak 2000'lerin ilk on yılında Türkiye'nin materyal kapasitesinde gerçekleşen iyileşme, Türkiye'ye atfedilen statüye ilişkin Ankara'da memnuniyetsizliğe neden olmuş ve daha iddialı bir dış politikanın temellerini hazırlamıştır (Öniş ve Kutlay, 2013; Parlar Dal ve diğerleri, 2018). Dünya Bankası verilerine göre 2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisi, GSYİH'sinin 2001 yılında 200 milyar dolardan 2013 yılında 950 milyar dolara yükselişinin ortaya koyduğu gibi, kendi tarihsel standartlarına kıyasla oldukça iyi bir performans göstermiştir. Şekil 1, iki önemli çıkarım ortaya koymaktadır. Birincisi, GSYİH'ye göre yapılan askeri harcamalar 1990'lar boyunca nispeten sabit kalırken, 2000'li yıllarda dramatik bir şekilde düşmüştür. Savunma harcamaları yükünün genel bütçeye göre azalması, 2000'li yıllarda Türkiye ekonomisinin 1990'lı yıllara göre daha güçlü olduğuna işaret etmektedir. İkincisi, Türkiye devleti, 1999-2002 yılları arasında askeri personel sayısını azaltmış ve bu durum personel harcamalarında düşüşe yol açmıştır. Buna rağmen, askeri harcamalar özellikle 2001 ve 2008 yılları arasında artmaya devam etmiştir. Bu iki sonuç, Türkiye'nin 2000'li yıllar boyunca net askeri kapasitesinin arttığını açıkça ortaya koymaktadır.

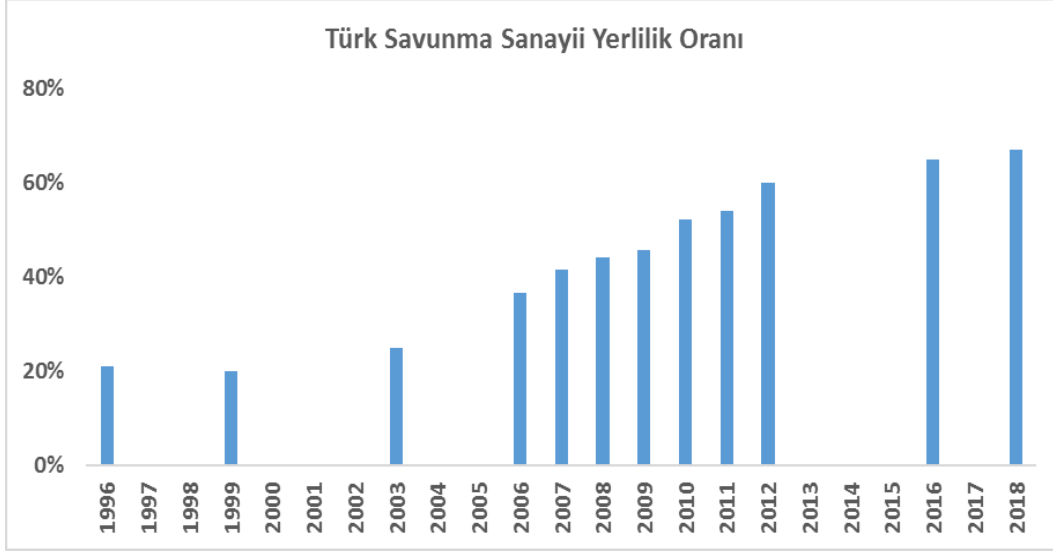
¹¹ Örneğin, nükleer silahlara sahip alt devletler hegemonik devletten gelebilecek saldırılara karşı daha az çekinceli olacaklar ve bu nedenle üst devleti dengelemeye çok az ihtiyaç duyacak veya hiç ihtiyaç duymayacaklardır (Deudney, 2014).

Şekil 112

Türkiye'nin askeri harcamaları 2001 yılında 7 milyar dolardan 2013 yılında 19 milyar dolara yükselmekle birlikte, esas ezber bozan gelişme Türkiye'nin yerli savunma sanayiine yaptığı yatırımdaki artıştır. Bu konuda ABD'nin 1974'te Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunun bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. ABD bu dönemde "Türkiye'nin askeri teçhizatının yüzde 90'ından fazlasını" temin ediyordu (ABD 2007) ve tam da bu nedenle Ankara, Kıbrıs'taki çıkarlarını korumada bağımsız bir şekilde hareket etmek ve Türkiye'nin silah ambargolarına olan duyarlılığını azaltmak amacıyla yerli savunma sanayine yatırım yapmaya karar verdi. Bu doğrultuda 1980'lerde geleceğin savunma sanayiinin temelini kurmuş olmakla birlikte, AK Parti iktidarı yerli savunma endüstrisinde çarpıcı bir gelişmeye sahne olmuştur. Nitekim Türkiye'nin savunma sanayiinin Ankara'nın tedarik ihtiyaçlarını karşılama oranı 2002 yılında yüzde 24'ten 2016'da yüzde 64'e yükselmiştir (Stratfor, 2017). Şekil 2, Türkiye'nin yerli savunma sanayiinin, iç savunma ihtiyaçlarını karşılamadaki oransal değişimini göstermektedir. 1999'da yüzde 20'den 2018'de yüzde 67'ye yükselen savunma sanayii yerleşme oranlarında 2006'dan başlayarak dramatik bir artış yaşanmıştır.

¹² GSYİH Endeksi ve Askeri Harcamalar Endeksi, cari GSYİH ile askeri harcamaların yüzdesi olarak oluşturulmuştur (2013'te en yüksek olduğunda %100 olarak alınmıştır). World Bank, World Development Indicators Database Archives, <https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=wdi-database-archives-%28beta%29>

Şekil 213

Sonuç olarak, Türkiye'nin askeri kapasitesindeki bu gelişmeler, ilki 2016-2017'de IŞİD'e karşı ve diğeri 2018'in başlarında YPG'ye karşı olmak üzere Suriye'de gerçekleştirilen iki askeri harekâtı daha etkili kılmıştır.

Osmanlı döneminden bu yana Türk halkı, ülkelerinin Batı'nın gerisinde olduğunu ve bu nedenle Batı düşüncesini benimsemenin kaçınılmaz olduğunu içselleştirmiştir (Zarakol, 2011). Bir başka deyişle, Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerindeki asırlar boyu deneyimlerinin aktif kalıntı ya da tortusu günümüzde işlevsel olmakla kalmayıp, yönetici elitin ve sıradan insanların algısını şekillendirmeye de devam etmektedir (H2b). Ancak son zamanlarda ABD liderliğindeki hiyerarşinin Türkiye açısından güvenilirliği, iç politikada iktidar oluşumları açısından değişen işlevi nedeniyle sorgulanmaya başlamıştır. Bu, devlet düzeyinde yaşanan ikinci temel değişikliktir. AK Parti'nin 2002'de iktidara gelişine kadar, Batı'yla olan sıcak ilişki basit bir güvenlik anlaşmasından ziyade iç politikaya içkin meşruiyet politikalarının ayrılmaz bir parçasıydı. Yani Batılılaşma politikası, aktörlerin çeşitli amaçlar peşinde harekete geçirebilecekleri “stratejik bir kaynak” olarak (Reus-Smit, 2017) devletin kurucu ideolojisini,

¹³ Aytekin Ziylan ve diğerleri, *Savunma Sanayi ve Tedarik* (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1998), s. 41; Aytekin Ziylan, *Savunma Sanayi Üzerine* (Ankara: 1999), s. 51; “2011 Faaliyet Raporu,” Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2011, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/dcaoK+2011_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf; “2014 Performans Programı,” Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2014, https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20170523144711700156.pdf; “Türk Savunma Sanayii'nin 2016 Yılı Performansı,” Savunma Sanayii Başkanlığı, 2016, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentList.aspx?PageID=48&LangID=1>; “Binali Yıldırım: Savunmada yüzde 67 yerlilik oranına ulaştık,” *Hürriyet*, 18 Kasım 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/binali-yildirim-savunmada-yuzde-67-yerlilik-oranina-ulastik-41023130>

yani Kemalizm'i, seçkin ve ayrıcalıklı hale getirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu sayede belirli devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları iç muhalif ve karşı-toplumsal hareketlerden gelen meydan okumalardan kurtulmuştur. Kendini Kemalist devlet ideolojisinin koruyucusu olarak gören Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 1997'de iktidardan uzaklaştırılmalarının ardından, Türkiye'deki siyasal İslamcılar Batı karşıtı söylemlerini değiştirmiş ve 2002'de tekrar iktidara gelmiştir (Duran, 2006). İktidardaki ilk yıllarında AK Parti, Türkiye'nin AB üyelik sürecini devlet bürokrasisinin seçilmiş siyasetçiler üzerindeki vesayet gücünün meşruiyetini kırmada etkili bir araca dönüştürmüştür (Sarıgil, 2007; Kardeş, 2009). Tam da bu nedenle AK Parti'nin 2010'lu yılların başında Türk Silahlı Kuvvetleri de dâhil eski rejimin vasilerini alaşağı etmesinin ardından, Batı ile yakın ilişki kurma ihtiyacı Türkiye'deki iktidar sahipleri açısından cazibesini ve işlevini yitirmiştir. Amerikalı yetkililer, beklediği gibi, 2010'lu yıllar boyunca Batı ile iş birliğine olan bağlılığını kanıtlaması ve güvenilir bir müttefik olarak rolünü ortaya koyması için Türkiye'ye giderek daha fazla baskı yaptığında ise AK Parti hükümeti bu eleştiriyi kendi gücünü pekiştirme ve siyasi rakipleri ile muhalif sosyal sınıfları marjinalize etme fırsatı olarak kullanmıştır (Prakash ve Ilgit, 2017).

Her ne kadar sivil özgürlükler ihlal edilmeye devam etse ve “popülist çoğunlukçuluk” giderek artan bir şekilde günlük siyasete hâkim olsa da Türkiye hala biçimsel demokrasinin resmi kurumlarını, serbest seçimleri ve siyasi partileri muhafaza etmektedir (bkz. Keyman, 2014; Akkoyunlu ve Öktem, 2016; Grigoriadis, 2017). Her ne kadar AK Parti ortaya çıkan Batı karşıtı düzenler içerisinde ABD karşıtı duyguları sermayeleştirmekte ve ruh eşlerini aramaktaysa da (Suzuki, 2017) muhalif partilerin meydana geldiği ve seküler Kemalist ideolojinin Türkiye'de geniş tabanlı bir muhalif hareket olduğu da bir gerçektir. Tam da bu nedenle ABD liderliğindeki düzene ciddi bir meydan okumanın, ekonomik ve politik krizlerle birleştiğinde, yaklaşan seçimlerde AK Parti'nin seçmen maliyetini artırmasının mümkün olduğunun altını çizmek gerekmektedir (H2c). Örneğin, AK Parti'nin 2002'den bu yana ilk kez hükümet kurmak için yeterli çoğunluğu sağlayamadığı Haziran 2015 seçimlerinde dış politika sorunları ve durgunlaşan ekonomi önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan büyük stratejik seçimler riskli ve maliyetli olduğundan, AK Parti'nin imtiyazlarından feragat etme ve ABD liderliğindeki hiyerarşik düzenden vazgeçme ihtimali düşüktür. ABD liderliğindeki düzen ile Türkiye'nin yeni yöneticileri arasındaki ideolojik ayrışma Ankara'nın söz konusu düzene meydan okuma olasılığını artırsa da (H2b) demokratik sistem AK Parti'yi ABD liderliğindeki çıkarlarını riske atma konusunda son derece ihtiyatlı hale getirmektedir (H2c). Zira Türkiye'nin Batı'ya ekonomik entegrasyonu vazgeçilmez bir zenginlik yaratmıştır.

Türk siyasetini on yıllardır iki önemli dinamik şekillendirmektedir. İlk olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri seçilmiş siyasetçiler üzerinde uzun dönemli bir vesayet yürütmüştür. İkincisi, kurulan

hükümetlerin çoğu koalisyon şeklinde ve kısa ömürlü olmuş, bu durum ise danışmanların siyasi liderler üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Son derece karizmatik bir lider olan Erdoğan, sadece Kemalist rejimin zapt edilmez kurumlarını teslimiyetçi bir hale getirmemiş (H3b), aynı zamanda tüm potansiyel danışmanları devlet işlerinde etkisiz hale getiren 15 yıllık bir siyasi deneyim de kurmuştur (H3c). Bununla birlikte, iki kritik gelişme Erdoğan'ı kendi partisinin dışında tutarak parlamento ve kabine gibi “güçlü kurumlar”ın üstesinden gelmesini sağlamıştır. 2013 sonrası yaşanan iç siyasi kargaşa, eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu da dâhil olmak üzere, parti içerisinde Erdoğan'ı dengeleyebilecek potansiyel aktörleri ortadan kaldırırken, 2017 anayasa reformu diğer seçilmiş devlet kurumları karşısında cumhurbaşkanlığının gücünü artırmıştır (H3b). Liderlerin rolünün en fazla “uluslararası hiyerarşiler ilk kez ortaya çıktığında ya da aktörler bir hiyerarşiden diğerine geçtiğinde görünür” olduğu göz önüne alındığında (Phillips, 2017; Byman ve Pollack, 2001), Erdoğan'ın imajı tırmanan Türkiye-ABD krizinde önemli bir rol oynamıştır ve Türkiye'nin ABD tarafından yönetilen düzen içerisindeki geleceğinde de bir hayli önemli olması muhtemeldir (H3a).

Görener ve Uçal, Erdoğan'ın 2004'ten 2010'a kadar olan röportajlarını ve basın toplantısı yanıtlarını inceleyen veri odaklı çalışmalarında, Erdoğan'ın “olayları kontrol etme kabiliyetine inancı” ve genel olarak “başkalarına güvensizliği” konusundaki puanlarının yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır (Görener ve Uçal, 2011). “Olası sınırları zorlayabileceğine” ilişkin inancındaki puanın yüksekliği Erdoğan'ı, Türkiye'nin dış ilişkilerinde uzun süreli ve statüko odaklı politikalarından ani kopuşları yöneten bir lider yapmaktadır (Görener ve Uçal, 2011). Diğer yandan Erdoğan'ın kişiliğine dair bir başka operasyonel-kod-temelli çalışma, Erdoğan'ın “esnek stratejiler takip ederek ortak çıkarları gözettiğini ve gerilimi tırmandırma politikasından olabildiğince kaçındığını” ortaya koymaktadır (Özdamar, 2017). Veriye dayalı bu iki bulgu her ne kadar tutarsız görünse de ikisi birlikte Erdoğan'ın neden ikincil dış politika konularında sıklıkla risk alırken büyük stratejik seçimler yapma konusunda fazlasıyla ihtiyatlı davrandığını açıklayabilir. 2013 sonrasında ABD liderliğindeki düzen ile yaşanan kriz boyunca Erdoğan, ABD'nin hiyerarşik düzeni içerisinde Türkiye'nin özerkliğini genişletmek amacıyla ABD'nin sınırlarını zorlamış, fakat hiçbir suretle nihai karar (çıkış adımı) vermemiştir. Tam da bu nedenle, dünya siyasetindeki güvenli konumunu riske atmadan Türkiye'nin özerkliğini artırabildiği “iki adım ileri bir adım geri” stratejisini izlemiştir. Örneğin Türkiye, Eylül 2013'te Çinli bir şirketten 3,4 milyar dolarlık uzun menzilli füze savunma sistemi satın almak için geçici bir anlaşma yapmış, ancak NATO müttefiklerinden gelen sert tepkilerin ardından Kasım 2015'te anlaşmayı iptal etmiştir.

Türkiye örneğinde H1b, H2a (kısmen), H2b, H3a (kısmen), H3b ve H3c Ankara'nın ABD'ye karşı meydan okuyan davranışlarının nedensel dinamikleri iken, H1c, H2a (kısmen), H2c ve H3a (kısmen) bu davranışların büyüklüğünü hafifletmektedir. Bu sebeple, ABD çıkarlarına karşı halen Türkiye'nin önemli meydan okumalarına birçok uzlaşma adımlarıyla birlikte şahit oluyoruz. Kapanış olarak, Türkiye ABD liderliğindeki düzenden çıkacak mıdır şeklindeki popüler soru hakkında ne söyleyebiliriz? Her şeyden önce, sistemik değişkenler Türkiye'yi ABD liderliğindeki düzende daha fırsatçı ve talepkar hale getirirken, aynı zamanda bu değişkenlerin Ankara'yı bu düzen içerisinde tuttuğu da ifade edilmelidir. Eğer Washington, Türkiye'yi PKK ve onun Orta Doğu'daki uzantıları ile mücadelesinde daha özerk hale getiren ve Türkiye'nin tanınma sorununu çözen daha iyi bir anlaşma önerirse,¹⁴ bölge dışı bir hiyerarşik lider (ABD) bitişik olana (Rusya) göre çok daha tercih edilebilir olur (Ikenberry, 2016). Türkiye'nin materyal kapasitesindeki son gelişmeler Ankara'yı daha fazla fırsatçı davranma konusunda güdülemekle birlikte, farklı bir hiyerarşik düzende bir alt devlet konumuna gelmeksizin ABD merkezli düzenden çıkması için yeterli değildir. Bu durum Ankara'yı Rusya'nın bölgeye angajmanının bir geleceği olup olmadığı gibi zorlu bir soruyla karşı karşıya bırakmaktadır. Rusya askeri anlamda yeterince güçlü olmakla beraber, ekonomisi iddialı hedeflerini finanse etmede büyük olasılıkla yetersiz kalacaktır (Walt, 2018). Öte yandan ülke içindeki değişkenler, Türkiye için "gelecekte bir geçiş olmayacağı" görüşünü de desteklemektedir. Muhalefetin teyakuzda olduğu demokratik bir ülkede, iktidar partisinin riskli ve maliyetli adımlar atmaktan kaçınması ve büyük bir stratejik seçim yapmaksızın fırsatları kullanmaya devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Üstelik Erdoğan'ın imajı da böyle bir çıkarımı desteklemektedir. Bu nedenle, Sovyetler'den kaynaklanan yoğun bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kaldığı II. Dünya Savaşı sonrası dönemden farklı olarak, Ankara bu kez iki hiyerarşi arasındaki rekabetten faydalanmayı ve egemenliğini düşük bir bedele "satmamayı" tercih edecektir (Lake, 2013).

4. SONUÇ

Gelecekteki çalışmalar için potansiyel alanları tartışmadan önce, bu çalışmanın temel sınırlılığının kabul edilmesi gerekir. Yirmi yıldır inşacılıktan etkilenen kimlik tartışması, veriye dayalı çalışmaları merkezin dışında bırakarak, Türk dış politikasına ilişkin çalışmalara (proje yürütücüsüne ait bazı çalışmalar da dâhil) önemli ölçüde hâkim olmuştur. Genel olarak mevcut

¹⁴ Ankara, ABD liderliğindeki düzenden arzu ettiği tanınmayı elde etmekte başarısız olmakla kalmamış (sürekli olarak otoriter olduğu şeklinde yaftalanmaktadır), aynı zamanda dışlanmış (Türk devleti açısından başlıca tehdit kaynağı olan PKK ve onun bölgedeki uzantıları Batı'da meşruiyet kazanmıştır). Suzuki'nin de belirttiği gibi bir devlet, düzenin kurallarını adaletsiz olarak algıladığında ve bu düzeni sürdürmek için çok az fayda (hatta tehdit) gördüğünde mevcut hiyerarşik düzenin bazı yönlerinden çekilebilir (Suzuki, 2017: 227).

çalışmalara dayanan bu proje gibi gelecekteki veri merkezli çalışmalar da bazı ampirik bulguların potansiyel olarak yeniden gözden geçirilmesini sağlayabilir. Örneğin, ihracat odaklı şirketler gibi devlet-dışı aktörlerin dış politika karar alma sürecine etkisi lider devlet ile varılan uzlaşının açıklanmasında uygun olabilir. İkinci olarak, bu proje meydan okuma davranışlarının hiyerarşiden bir çıkışın başlangıcı olarak sayılması durumunda ne olacağı sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Bu önemlidir çünkü itaatsiz davranışlar bir çıkış girişimine dönüşebilir. Diğer taraftan, bazı cüretkâr davranışlar bir alt devletin hiyerarşi içindeki yerinin konsolidasyonu ile sonuçlanır. Bir mücadeleyi çıkışın başlangıcından farklı kılan kriterler nelerdir? Meydan okuma davranışlarının bir çıkışın başlangıcına dönüştüğü bir eşik var mıdır?

Bu çalışma, ikisi kavramsal ve biri ampirik olmak üzere üç katkı sunmaktadır. Birincisi, alt devletlerin lider devletin hiyerarşik düzenine karşı meydan okuma davranışlarının nedenlerini kuramlaştırır. İkincisi, hiyerarşilerin temel çalışmalarını açıklarken bir düzeye odaklanmanın sınırlarını gösterir ve hiyerarşi odaklı çalışmaların çoğunda eksik olan birey düzeyinin önemini vurgular. Üçüncüsü, Türkiye'nin 2013 sonrası ABD ile krizine yeni bir açıklama sunar. Bu çalışmadaki her bir hipotez, diğer alt devletlerin kendi patronlarına meydan okuduğu durumlar için değerlendirilebilir. Güney ve Doğu Asya'da, ABD liderliğindeki düzen içerisinde yer alan çok sayıda alt devlet vardır ve bunların çoğu daha şimdiden Çin'in liderliğindeki ekonomik hiyerarşiye katılmış durumdadır. Üstelik akademisyenler Asyalı küçük ve orta büyüklükte güçlerin bir kısmının da hâlihazırda Çin'in peşine takıldığını iddia etmektedir (örneğin bkz, Ross, 2006). Rus gücünün geleneksel arka bahçesi olan Orta Asya ise Çin ve Rusya'nın nüfuz mücadelesine sahne olan bir bölgeye dönüşmektedir. Bütün bu alt devletler farklılaşan siyasi dinamiklere sahip olduklarından, gelecek çalışmalar alt devletlerin hiyerarşiye neden meydan okuduğu konusunda potansiyel olarak daha dengeli bir açıklama ortaya koyacaklardır. Örneğin, Türkiye demokratik ülkelerin kendi büyük güç patronlarına nasıl meydan okuduğu konusunda bir örnek sunmaktadır. Öte yandan Suudi Arabistan rejim türü hipotezini test etme noktasında potansiyel olarak zengin ama farklı bir laboratuvar sağlamaktadır. Bu şekilde, gelecek çalışmalar hangi tür rejimlerin hiyerarşinin tepesindeki lider devlete meydan okuma olasılığının daha yüksek olduğunu daha fazla kuramsallaştırabilir ve test edebilir.

Akademisyenler hiyerarşi yaklaşımının hipotezlerini test etmek veya yenilerini geliştirmek için tarihsel vakaları giderek daha fazla kullanmışlardır. Tıpkı güncel meselelere ilişkin çalışmalar gibi, tarihsel çalışmaların çoğu da hiyerarşik düzenlerin nasıl oluşturulduğuna veya meşruiyetlerini nasıl yitirdiklerine odaklanmaktadır.¹⁵ Ancak, Çin'in vergi sisteminden (Phillips, 2011; Zhang ve Buzan, 2012; Phillips, 2017) İngiliz sömürge düzeninin çöküşüne uzanan

¹⁵ Örneğin Kupchan tarihteki farklı hiyerarşik düzenleri karşılaştırmaktadır, bkz. Kupchan, 2014.

(Phillips, 2017) çeşitli hiyerarşik yapıların düşüşünde alt devletlerin rolünün izini sürmek de eşit derecede kıymetlidir. Bu tür çalışmalar potansiyel olarak imparatorlukların neden çöktüğüne ilişkin önemli bilgiler sunacaktır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu, Müslümanlar en tepede yer almak üzere farklı dini grupların hiyerarşik olarak sıralandığı Millet sistemini oluşturmuştur. Böylesi bir tarihsel konu, hiyerarşik düzenin güvenilirliğine ilişkin hipotezleri potansiyel olarak zenginleştirmektedir. Bir başka ilham veren tarihsel olay ise iki kutuplu sistemin ağırlıklı olarak alt devletlerin davranışlarını şekillendirdiği Soğuk Savaş dönemidir. Bu çalışma iki ve çok kutuplu sistemlere benzer şekilde yaklaşırsa da Soğuk Savaş sırasında hiyerarşiye meydan okuyan devletlere daha yakından bakmak potansiyel olarak yeni kavrayışlar sağlayacaktır. Bu doğrultuda De Gaulle Fransa'sı (bkz. Martin, 2013) araştırmacıların inceleyebileceği ilginç bir örnek sunmaktadır.

5. KAYNAKLAR

Periyodik Yayınlar

Adler-Nissen, R. 2014. "Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society", *International Organization*, 68 (1), 143-176.

Adler-Nissen, R. 2017. "Are we 'Nazi Germans' or 'Lazy Greeks'? Negotiating International Hierarchies in the Euro Crisis", *Hierarchies in World Politics*, Editör: Zarakol A., Cambridge: Cambridge University Press, 198-218.

Akkoyunlu, K., Öktem K. 2016. "Existential Insecurity and the Making of a Weak Authoritarian Regime in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16 (4), 505-27.

Bağcı, H., Kurç Ç. 2017. "Turkey's Strategic Choice: Buy or Make Weapons?," *Defence Studies*, 17 (1), 38-62.

Butt, A. I. 2013. "Anarchy and Hierarchy in International Relations: Examining South America's War-Prone Decade, 1932–41", *International Organization*, 67 (3), 575-607.

Byman, D., L., Kenneth M., P. 2001. "Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back in", *International Security*, 25 (4), 107-146.

Chiozza, G., Hein E. G. 2004. "International Conflict and the Tenure of Leaders: Is War still ex post Inefficient?", *American Journal of Political Science*, 48 (3), 604-619.

Cho, Il H., Seo-Hyun P. 2014. "Domestic Legitimacy Politics and Varieties of Regionalism in East Asia", *Review of International Studies*, 40 (3), 583-606.

Erşen, E. 2017. "Evaluating the Fighter Jet Crisis in Turkish-Russian Relations", *Insight Turkey*, 19 (4), 85-103.

Fearon, J. D. 1994. "Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes", *American Political Science Review*, 88 (3), 577-592.

Freire, M. R., Heller, R. 2018. "Russia's Power Politics in Ukraine and Syria: Status-Seeking Between Identity, Opportunity and Costs", *Journal of Europe-Asia Studies*, 70 (8), 1185-1212.

Görener, A., Ş., Ucal, M. Ş. 2011. "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, 12 (3), 357-381.

Götz, E. 2017. "Putin, the State, and War: The Causes of Russia's Near Abroad Assertion Revisited", *International studies Review*, 19 (2), 228-253.

Hafner-Burton, vd. 2013. "The Cognitive Revolution and the Political Psychology of Elite Decision Making", *Perspectives on Politics*, 11 (2), 368-386.

Hafner-Burton, vd. 2017. "The Behavioral Revolution and International Relations", *International Organization*, 71 (S1), 18-21.

Hermann, M.G., Preston. T. 1994. "Presidents, Advisers, and Foreign Policy: The Effect of Leadership Style on Executive Arrangements", *Political Psychology*, 15 (1), 75-96.

Heydarian, R. J. 2017. "Tragedy of Small Power Politics: Duterte and the Shifting Sands of Philippine Foreign Policy", *Asian Security*, 13 (3), 220-236.

Hobson, J. M. 2007. "Back to the Future of 'one Logic or Two'? Forward to the Past of 'Anarchy versus Racist Hierarchy'?", *Cambridge Review of International Affairs*, 20 (4), 581-597.

Hobson, J. M., Sharman J.C. 2005. "The Enduring Place of Hierarchy in World Politics: Tracing the Social Logics of Hierarchy and Political Change", *European Journal of International Relations*, 11 (1), 63-98.

Hudson, V. M. 2005. "Foreign Policy Analysis: Actor-specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, 1 (1), 1-30.

Ikenberry, G. J. 2016. "Between the Eagle and the Dragon: America, China, and Middle State Strategies in East Asia", *Political Science Quarterly*, 131 (1), 9-43.

Jerdén, B. 2017. "Security Expertise and International Hierarchy: The Case of 'The Asia-Pacific Epistemic Community'", *Review of International Studies*, 43 (3), 494-515.

Jervis, R. 2009. "Unipolarity: A Structural Perspective," *World Politics*, 61 (1), 188-213.

Jessica L. W. 2012. "Strongmen and Straw Men: Authoritarian Regimes and the Initiation of International Conflict", *American Political Science Review*, 106 (2), 326-347.

Kardaş, Ş. 2013. "Turkey: A Regional Power Facing a Changing International System", *Turkish Studies*, 14 (4), 637-660.

Kaufman, J. P. 2017. "The US Perspective on NATO under Trump: Lessons of the Past and Prospects for the Future", *International Affairs*, 93 (2), 251-266.

Keyman, E. F. 2014. "The AK Party: Dominant Party, New Turkey and Polarization", *Insight Turkey*, 16 (2), 19-31.

Kupchan, C. A. 2014. "The Normative Foundations of Hegemony and the Coming Challenge to Pax Americana", *Security Studies*, 23 (2), 219-257.

Lake, D. A. 2009a. "Open Economy Politics: A Critical Review", *The Review of International Organizations*, 4 (3), 219-244.

Lake, D. A. 2013. "Legitimizing Power: The Domestic Politics of US International Hierarchy", *International Security*, 38 (2).

Lake, D. A. 2017. "Domination, Authority, and the Forms of Chinese Power", *The Chinese Journal of International Politics*, 10 (4).

Lake, D. A. 2018. "International Legitimacy Lost? Rule and Resistance When America Is First", *Perspectives on Politics*, 16 (1).

Lanoszka, A. 2013. "Beyond Consent and Coercion: Using Republican Political Theory to Understand International Hierarchies", *International Theory*, 5 (3), 382-413.

Larson, D. W. 1994. "The Role of Belief Systems and Schemas in Foreign Policy Decision-making", *Political Psychology*, 15 (1), 17-33.

Larson, D. W., Shevchenko, A. 2010. "Status Seekers: Chinese and Russian Responses to US Primacy", *International Security*, 34 (4), 63-95.

Layne, C. 1993. "The Unipolar Illusion: Why Great Powers Will Arise", *International Security*, 17 (4), 5-51.

Layne, C. 2006. "The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment", *International Security*, 31 (2), 7-41.

Layne, C. 2018. "The US–Chinese Power Shift and the End of the Pax Americana," *International Affairs*, 94 (1), 89-111.

Lee, J. 2016. "Hegemonic Authority and Domestic Legitimation: Japan and Korea under Chinese Hegemonic Order in Early Modern East Asia", *Security Studies*, 25 (2), 320-352.

Mattern, J. B., Zarakol, A. 2016. "Hierarchies in World Politics", *International Organization*, 70 (3), 623-654.

- McDonald, P. J. 2015. "Great Powers, Hierarchy, and Endogenous Regimes: Rethinking the Domestic Causes of Peace", *International Organization*, 69 (3), 557-588.
- Nexon, D. H., Wright, T. 2007. "What's at Stake in the American Empire Debate", *American Political Science Review*, 101 (2), 253-271.
- Nieman, M. D. 2016. "The Return on Social Bonds: Social Hierarchy and International Conflict", *Journal of Peace Research*, 53 (5), 665-679.
- Oates, J. G., Grynaviski, E. 2018. "Reciprocity, Hierarchy, and Obligation in World Politics: From Kula to Potlatch", *Journal of International Political Theory*, doi: 10.1177/1755088217751753.
- Öniş, Z., Kutlay, M. 2013. "Rising Powers in a Changing Global Order: the Political Economy of Turkey in the Age of BRICs", *Third World Quarterly*, 34 (8), 1409-1426.
- Özdamar, Ö. 2017. "Leadership Analysis at a 'Great Distance': Using the Operational Code Construct to Analyse Islamist Leaders", *Global Society*, 31 (2), 167-198.
- Phillips, A. 2017. "Contesting the Confucian Peace: Civilization, Barbarism and International Hierarchy in East Asia," *European Journal of International Relations*, 2017, doi: /10.1177/1354066117716265.
- Prakash, D., Ilgit, A. 2017. "More than a Feeling: Emotional Responses to International Criticism in Erdoğan's Turkey", *Review of International Studies*, 43 (1), 130-151.
- Reus-Smit, C. 2017. "Cultural Diversity and International Order", *International Organization*, 71 (4), 851-885.
- Rose, G. 1998. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy," *World Politics*, 51 (1), 144-172.
- Ross, R. 2006. "Balance of Power Politics and the Rise of China: Accommodation and Balancing in East Asia", *Security Studies*, 15 (3), 355-395.
- Sarigil, Z. 2007. "Europeanization as Institutional Change: the Case of the Turkish Military", *Mediterranean Politics*, 12 (1), 39-57.
- Saunders, E. N. 2017. "No Substitute for Experience: Presidents, Advisers, and Information in Group Decision Making", *International Organization*, 71 (S1), 219-247.

Smith, A. 1996. "Diversionary Foreign Policy in Democratic Systems", *International Studies Quarterly*, 40 (1), 133-153.

Snyder, G. H. 1996. "Process Variables in Neorealist Theory", *Security Studies*, 5 (3), 167-192.

Stansfield, G., Stokes, D., Kelly, S. 2018. "UK Strategy in the Gulf and Middle East after American Retrenchment", *Insight Turkey*, 20 (4), 231-247.

The US. 2007. *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*. 30 (217), Washington, DC: Government Printing Office.

Walt, S. M. 1985. "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, 9 (4), 3–43.

Walt, S. M. 2009. "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, 61 (1), 86-120.

Walt, S. M. 2018. "US Grand Strategy after the Cold War: Can Realism Explain it? Should Realism Guide it?", *International Relations*, 32 (1), 3-22.

Waltz, K. N. 1981. "The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better: Introduction", *The Adelphi Papers*, 171, 1-32.

Waltz, K. N. 1991. "America as a Model for the World? A Foreign Policy Perspective", *PS: Political Science & Politics*, 24 (4), 667-670.

Waltz, K. N. 2000. "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, 25 (1), 5-41.

Yarhi-Milo, K. vd. 2016. "To Arm or to Ally? The Patron's Dilemma and the Strategic Logic of Arms Transfers and Alliances", *International Security*, 41 (2), 90-139.

Zhang, Y., Buzan, B. 2012. "The Tributary System as International Society in Theory and Practice", *The Chinese Journal of International Politics*, 5 (1), 3-36.

Kitap

Ambrosio, T. 2005. *Challenging America's Global Preeminence: Russia's Quest for Multipolarity*. London: Ashgate.

Barder, A. D. 2015. *Empire within: International Hierarchy and its Imperial Laboratories of Governance*. London: Routledge.

Campbell, D. 1992. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minnesota: Univeristy of Minnesota Press.

Checkel, J., T. 1997. *Ideas and International Political Change: Soviet/Russian Behavior and the End of the Cold War*. New Haven, CT: Yale University Press.

Clark, I. 2011. *Hegemony in International Society*. Oxford: Oxford University Press.

Cooley, A., Hendrik S. 2009. *Contracting States: Sovereign Transfers in International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Cooley, A. 2005. *Logics of Hierarchy: The Organization of Empires, States, and Military Occupation*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Cooley, A. 2015. "The Emerging Politics of International Rankings and Ratings: A Framework for Analysis," *Ranking the World: Grading States as a Tool for Global Governance*. Editörler: Cooley, A., Snyder J. Cambridge: Cambridge University Press.

Cooley, A., Schaff, M. 2017. *Grounding the Backlash: Regional Security Treaties, Counternorms, and Human Rights in Eurasia*, Editörler: Stephen Hopgood, Jack Snyder, Leslie Vinjamuri, Cambridge University Press, 2017.

Darden, K. A. 2009. *Economic Liberalism and Its Rivals: The Formation of International Institutions among the Post-Soviet States*. New York: Cambridge University Press.

Deudney, D. 2014. "Hegemony, Nuclear Weapons, and Liberal Hegemony", *Power, Order and Change in World Politics*. Editör: Ikenberry, J. G. Cambridge: Cambridge University Press.

Donaldson, R. H., Noguee, J. L., Nadkarni, V. 2014. *The Foreign Policy of Russia 2014: Changing Systems, Enduring Interests*, Routledge.

Duran, Burhanettin. 2006. "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation". *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*. Editör: Yavuz, H. The Salt Lake City: The University of Utah Press.

Friedberg, Aaron L. 2010. *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline, 1895-1905*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

George, A. L. 1979. "The Causal Nexus Between Cognitive Beliefs and Decision-Making Behavior: The 'Operational Code' Belief System". *Psychological Models in International Politics*. Editör: Lawrence S. F. Boulder: Westview Press.

Gilley, B., O'Neil. A. 2014. *Middle Powers and the Rise of China*. Washington: Georgetown University Press.

Goh, E. 2013. *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy and Transition in Post-Cold War East Asia*. Oxford: Oxford University Press.

Grigoriadis, I. N. 2017. *Democratic Transition and the Rise of Populist Majoritarianism: Constitutional Reform in Greece and Turkey*. London: Palgrave Macmillan.

Ikenberry, G. J. 2011. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Oxford: Princeton University Press.

Jervis, R. 1984. *The illogic of American Nuclear Strategy*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Kang, D.C. 2003. "Hierarchy and Stability in Asian International Relations". *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Editörler: Mastanduno, M. Ikenberry, G. J. New York: Columbia University Press.

Kang, D. C. 2010. *East Asia before the West*. New York: Columbia University Press.

Kardaş, T. 2009. "Turkey: Secularism, Islam, and the EU". *The Borders of Islam: Exploring Samuel Huntington's Faultlines , from Al-Andalus to the Virtual Ummah*. Editörler: Stig J. H. vd. London: Hurst and Company.

Lake, D. A. 1997. "The Rise, Fall, and Future of the Russian Empire: A Theoretical Interpretation". *The End of Empire? The Transformation of the USSR in Comparative Perspective*. Editörler: Karen D., Parrott, B. New York: M.E. Sharpe.

Lake, D A. 2009b. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Lake, D. A., Powell, D. 1999. *Strategic Choice and International Relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Larson, D. W., Shevchenko, A. 2014. "Managing Rising Powers: The Role of Status Concerns". *Status in World Politics*. Editörler: Thazha V. P vd. Cambridge: Cambridge University Press.

Lobell, S. E. vd. 2009. *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Martin, G. J. 2013. *General de Gaulle's Cold War: Challenging American Hegemony, 1963-68*. Berghahn Books.

Monterio, N.P. 2014. *Theory of Unipolar Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Park, S. 2017. *Sovereignty and Status in East Asian International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Phillips, A. 2011. *War, Religion and Empire: The Transformation of International Orders*. Cambridge: Cambridge University Press.

Phillips, A. 2017. "Making Empires: Hierarchy, Conquest and Customization," *Hierarchies in World Politics*. Editör: Zarakol, A. Cambridge: Cambridge University Press.

Pouliot, V. 2016. *International Pecking Orders: the Politics and Practice of Multilateral Diplomacy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rathbun, B. C. 2014. *Diplomacy's Value: Creating Security in 1920s Europe and the Contemporary Middle East*. Ithaca: Cornell University Press.

Ripsman, N. M., vd. 2016. *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press.

Rogowski, D. 1999. "Institutions as Constraints on Strategic Choice". *Strategic Choice and International Relations*. Editörler: Lake, A. D., Powell, R. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sil, R., Katzenstein, R.J. 2010. *Beyond Paradigms: Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*. New York: Palgrave Macmillan.

Small, A. 2015. *The China Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*. Oxford: Oxford University Press.

Suzuki, S. 2017. “Delinquent Gangs’ in International System Hierarchy”. Hierarchies in World Politics. Editör: Zarakol, A., Cambridge: Cambridge University Press, 219-240.

Tetlock, P. E. 2005. Expert Political Judgment: How good is it? How can we Know?. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Walt, S. M. 1987. The Origins of Alliances. Ithaca: Cornell University Press.

Walt, S. M. 2006. Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy. New York: W. W. Norton & Company.

Waltz, K. N. 1979. Theory of International Politics. Illinois: Waveland Press Inc.

Zarakol, A. (editor) 2017. Hierarchies in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Zarakol, A. 2011. After Defeat: How the East Learned to Live with the West. Cambridge: Cambridge University Press.

Zürn, M. 2018. A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation. Oxford: Oxford University Press.

İnternette Yer Alan Metinler

Buncombe, A. “Donald Trump to Arm Syrian Kurds against Isis despite Turkish Opposition”. Independent. <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/trump-syria-kurds-arms-isis-weapons-turkey-erdogan-anger-a7727031.html>

Son erişim tarihi: 10 February 2018.

Colgan, J., Miller, N. “Rakip Hiyerarşileri ve Nükleer Teknoloji Paylaşımının Kökenleri”. <https://ssrn.com/abstract=3250854> veya <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3250854>

Son erişim tarihi: 11 Ağustos 2019.

Gall, C., Higgins, A. 2017. “Turkey Signs Russian Missile Deal, Pivoting From NATO”. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2017/09/12/world/europe/turkey-russia-missile-deal.html>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

Kotsev, V., Dyer. J. 2016. "Turkey Blames U.S. for Coup Attempt". USA Today. <https://www.usatoday.com/story/news/world/2016/07/18/turkey-blames-us-coup-attempt/87260612/>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

Sink, J. 2016. "Crackdowns by Turkey's Erdogan Are 'Troubling,' Obama Says". Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-04-01/crackdowns-by-turkey-s-erdogan-are-troubling-obama-says>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

Sly, L. 2014. "For Turkey and U.S., at odds over Syria, a 60-year Alliance Shows Signs of Crumbling". The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/for-turkey-and-us-at-odds-over-syria-a-60-year-alliance-shows-signs-of-crumbling/2014/10/29/9fa07c49-0546-4afd-b6ad-cf6fa70e7fe4_story.html

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

Stacey, K. 2018. "Pakistan Shuns US for Chinese High-tech Weapons". <https://www.ft.com/content/8dbce0a0-3713-11e8-8b98-2f31af407cc8>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

Stratfor. 2017. "Turkey Builds a Military-Industrial Complex to Match Its Ambitions". <https://worldview.stratfor.com/article/turkey-builds-military-industrial-complex-match-its-ambitions>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.

The Editorial Board. 2017. "Some Urgent Questions About Turkey". The New York Times. <https://www.nytimes.com/2017/10/13/opinion/turkey-erdogan-nuclear-weapons.html>

Son erişim tarihi: 10 Şubat 2018.